

Artikkeli

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Tapio Nykänen^a

Ahmapolitiikan moraaliset muutospaineet saamelaisessa poronhoidossa Suomessa

The Moral Pressures for Change in Wolverine Policy within Sámi Reindeer Herding in Finland

During the 2010s and 2020s, the wolverine, a strictly protected species, has caused most predator damage in Finland's Sámi reindeer herding areas. To increase acceptance of wolverines, financial compensation systems for damages have been developed, refining both the calculation methods and practices for verifying losses. Despite these improvements, the system faces significant public criticism. The increase in damages, the compensation process, and public debate have affected reindeer herding work practices and income generation, both individually and collectively.

In my article, I analyze these developments through the lens of moral pressures for change, drawing on Stefan Bargheer's theory of institutions' influence on moral values, rooted in John Dewey's pragmatist moral philosophy. Using both public sources and long-term ethnographic data, I argue that 21st-century wolverine policies create moral pressures that may impact the core values of Sámi reindeer herding. While Sámi reindeer herding maintains strong cultural and moral continuity, which helps protect the lifestyle from sudden changes, it is not entirely immune to them. These pressures can also be challenging for individuals balancing increased damages with conflicting cultural norms.

Keywords: institutions, moral sociology, reindeer herding, wolverine politics

*”Pelkäisin pabolaista vasta
jos sillä olisi ahman pää
Ahma on aivan toisenlainen kuin karhu
joka tappaa vain kun sillä ei ole mitään muuta syötävää.”*

Kuun metsän Kaisa (2016, 35:56)

^a Humanistinen tiedekunta, Oulun yliopisto, tapio.nykanen@oulu.fi

Johdanto: kolmannen vaiheen ahmapolitiikka ja poronhoito Suomessa

Läpi 1700- ja 1800-lukujen petoeläimiä pidettiin niin Suomessa kuin laajalti muualla maailmassa vahinkoeläiminä, joiden metsästämiseen kannustettiin voimakkaasti. 1900-luvulla ekologisen tiedon lisääntyminen ja kulttuuristen arvostusten muutokset johtivat lopulta siihen, että petojen vainoaminen alkoi muuttua niiden laajamittaiseksi suojeluksi (Jones 2002; Chapron ym. 2014).

Suomessa yhtenä konkreettisena petopolitiikan taitekohtana voidaan pitää vuotta 1975, jolloin luovuttiin petopyyntiin kannustavasta tapporahajärjestelmästä. Tämän artikkelin keskiössä olevasta ahmasta maksettiin Suomessa tapporahaa vuosina 1868–1975. Vuonna 1978 ahma rauhoitettiin poronhoitoalueen eteläpuolella ja 1982 myös poronhoitoalueella (Pohja-Mykrä 2014, 35). Jos tapporahan aikaa voidaan pitää Suomen alueen ahmapolitiikan ensimmäisenä vaiheena, muodosti ahman rauhoittaminen sen toisen vaiheen.

Suojelutoimenpiteet saivat Suomen suurpetojen kannat kasvuun 1900-luvun lopulla. Populaatioiden elpyminen johti pian myös sosiaalisiin konflikteihin erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen paikallisyhteisöissä. Lisääntyneet suurpedot aiheuttivat vahinkoja metsästyskoirille sekä koti- ja tuotantoeläimille ja herättivät pelkoja ihmisten turvallisuuden puolesta (ks. Pohjola & Valkonen 2012; Hiedanpää & Ratamäki 2015). Alkuun ongelmien aiheuttajina pidettiin erityisesti susia ja karhuja (vrt. Borgström 2011)¹.

Poronhoidolle kasvaneet petokannat alkoivat pian aiheuttaa niin suuria materiaalisia vahinkoja, että sekä poroelinkeinon piirissä että maa- ja metsätalousministeriössä nähtiin, että vahingoista maksettavia korvauksia on korotettava. Tätä pidettiin oikeudenmukaisena ja toisaalta tärkeänä petokantojen suojelun hyväksyttävyyden kannalta. Kehitys johti vuonna 2009 riistavahinkolain (105/2009) säätämiseen. Laissa säädettiin muun muassa korvausten uusituista laskentaperiaatteista sekä vahinkojen tarkastamisesta maastossa. Yhden poron korvaussummaksi tuli poron käypä arvo puolitoistakertaisena, minkä lisäksi pahiten vahingoista kärsineiden paliskuntien poronhoitajien korvaussummat säädettiin maksettavaksi kaksinkertaisina (HE 90/2008; Riistavahinkolaki 105/2009)². Tätä pykälää kutsuttiin Hallan paliskunnan mukaan Lex Hallaksi. Sen nojalla poron omistaja sai pahiten vahingoista kärsineissä paliskunnissa pedon tappamasta porosta sen käyvän arvon³ siis kolminkertaisena (HE 263/2018). Vahinkojen tarkastamisesta laki teki pakollista – lukuun ottamatta porovahinkoja, joiden tarpeesta säädettiin erikseen valtioneuvoston asetuksella (Riistavahinkolaki 105/2009 24 §)⁴. Koska tarkastuksia tekeviä maaseutuelinkeinoviranomaisia on vähän, vain noin 5–10 prosenttia kaikista porovahinkoilmoituksista

1 Petokantojen kasvun suhde sosiaalisiin konflikteihin ei yleensä ottaen ole yksioikoinen, vaan kyse on monimutkaisemmasta kulttuurisesta, sosiaalisesta ja poliittisesta dynamiikasta. Esimerkiksi vuonna 2024 tehdyn Luonnonvarakeskuksen kyselytutkimuksen mukaan suomalaisten asenteet susia kohtaan olivat muuttuneet myönteisemmiksi, vaikka niiden kannat olivat kasvaneet (Pellikka & Ala-Kurikka 2024).

2 Käypää arvoa suuremmilla korvaussummilla on tarkoitus kompensoida niitä vahinkoja, joita ei löydetä maastosta. Korotetut korvaukset olivat käytössä jo ennen Riistavahinkolakia (105/2009): vuosina 1997–2008 yhden poron korvaussummana oli kaksi kertaa poron käypä arvo ja vuosina 1973–1996 puolitoista kertaa käypä arvo siten, että 100 % käyvästä arvosta maksettiin poron omistajalle ja 50 % paliskunnalle (Norberg 2006).

3 Korkein käypä arvo on verrattain harvinaisilla kilpailu- ja matkailuporoilla. Tavanomaisista porolajeista korkein käypä arvo on siitosvaatimella (1047,90 eur vuonna 2020) ja pienin teurasvasalla (219,56 eur vuonna 2020) (Ruokavirasto 2020). Lex Hallan voimassaolon aikana siitosvaatimesta sai korkeiden vahinkojen paliskunnissa suurimmillaan 2828,60 euron korvauksen (Maa- ja metsätalousministeriön asetus eläinvahinkojen korvaamisesta käytettävistä käyvistä arvoista 834/2018).

4 Valtioneuvoston asetuksessa säädetään, että ”Porovahinkojen maastotarkastus tulisi järjestää erityisesti, kun: 1) vahinkotapauksessa kuolleena tai vahingoittuneena löydettyjen porojen määrä on merkittävä; tai 2) vahingot kohdistuvat useasti samalle hakijalle tai samalle alueelle. Porovahinkojen maastotarkastuksessa käytettävän asiantuntijan kustannuksista vastaa kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen.” (Valtioneuvoston asetus riistavahingoista 309/2013 7 §).

on käytännössä kyetty tarkistamaan (esim. Lapin Kansa, myöhemmin LK, 19.3.2017; 15.4.2023).

Riistavahinkolain esitoissa ei puhuttu juurikaan ahmojen aiheuttamista vahingoista, vaan huomio keskittyi suteen ja karhuun (HE 90/2008). Ahmojen aiheuttamat vahingot lähtivät kuitenkin vuodesta 2012 ja uudestaan vuodesta 2016 alkaen nopeaan kasvuun, joka yllätti sekä asiantuntijat että poroelinkeinon edustajat erityisesti poronhoitoalueen kaakkoisosissa sekä pohjoisessa saamelaisalueella (MMM 2024a). Tämä johti vahingoista maksettavien korvausten määrän huomattavaan kasvuun. Kun kaikki petovahinkokorvaukset porotaloudelle olivat vuonna 2010 hieman yli neljä miljoonaa euroa, oli summa vuonna 2013 jo liki kahdeksan miljoonaa ja vuonna 2017 yli 11 miljoonaa (HE 263/2018). Kasvu tuli valtaosaltaan ahman aiheuttamista vahingoista: kun ahmavahinkojen yhteissumma oli vuonna 2010 vajaat kaksi miljoonaa euroa, oli se vuonna 2013 hieman yli viisi miljoonaa ja vuonna 2017 jo noin seitsemän miljoonaa euroa (MMM 2024a).

Lex Halla -pykälä poistettiin Riistavahinkolaista vuonna 2018 (HE 263/2018). Muutoksen yhtenä taustana oli se, että Euroopan unionin komissio oli asettanut porotalouden korvausten vuotuiseksi enimmäismääräksi 10 miljoonaa euroa. Kun petovahinkokorvaukset kasvoivat tätä suuremmiksi, ei niitä voitu maksaa täysimääräisinä, minkä lisäksi vastaava suhteellinen leikkaus piti tehdä suurpetojen aiheuttamiin kotieläinvahinkoihin (HE 263/2018). Järjestelmän nähtiin kohtelevan vahingon kärsineitä epätasa-arvoisesti. Lex Hallan piirissä oli vuonna 2017 jo kymmenen paliskuntaa, ja lopulta maksetuista 8,3 miljoonan euron porovahinkokorvauksista yli puolet eli 4,3 miljoonaa euroa meni näihin paliskuntiin.

Lex Hallan poistamisen jälkeen vuonna 2018 suurpetovahinkojen kokonaissumma laski noin 7,2 miljoonaan. Tämän jälkeen vahingot kuitenkin lähtivät jälleen nousuun ja ylittivät 10 miljoonan euron enimmäiskorvauksen rajan jälleen vuonna 2022. Vuonna 2024 korvaussumma oli jälleen yli 11 miljoonaa, mutta siitä maksetaan poronhoitajille budjettirajoitteiden vuoksi vain 67 prosenttia eli noin 7,5 miljoonaa (Paliskuntain yhdistys: Petovahinkokorvaukset; MMM 2024a; Ruokavirasto 2025).

Petokorvausjärjestelmän kehitystä 2000-luvulla voi pitää tarkastelemani ahmapolitiikan kolmantena vaiheena. Kun institutionaalinen huomio kiinnittyi aikaisemmin ahmapopulaatioon hävittämiseen tai suojeluun, tarkentui se kolmannessa vaiheessa suotuisana pidetyn suojelutason pidemmän aikavälin hallintaan. Hallintapyrkimykset puolestaan muuttivat porotalouden ansaintalogiikkaa. Kun modernin poronhoidon ansainta perustuisi häiriöttömäksi ajattelussa tilanteessa lihan myyntiin sekä sen perustana olevaan vasojen tuotantoon (sekä valtioiden maksamiin tukiin), voi merkittäväkin osa tulosta muodostua nyt petovahingoista saatavista korvauksista. Vuosina 2019–2022 liikenne- ja petovahinkokorvaukset kattoivat koko poronhoitoalueen tuloista 32–42 prosenttia (Paliskuntain yhdistys: Tilastoja; ks. myös Skonhofs ym. 2017).

Kolmannen vaiheen ahmapolitiikkaa on leimannut myös voimakkaan kriittinen julkinen keskustelu, jota käytiin erityisesti Suomen pohjoisissa aluemedioissa. Keskustelussa pohdittiin ahmakantojen todellista kokoa sekä ahmojen aiheuttamien vahinkojen ja niistä maksettavien korvausten kasvun syitä. Sekä uutisjutuissa että kolumneissa ja pääkirjoituksissa epäiltiin toistuvasti, ovatko kaikki vahinkoilmoitukset aiheellisia, vai käytetäänkö korvausjärjestelmää epärehellisesti esimerkiksi ilmoittamalla nälkään kuolleita poroja petojen tappamiksi (esim. LK 19.3.2017; LK 6.4.2021). Samalla epäiltiin, salametsästävätkö poronhoitajat ahmoja (esim. LK 4.2.2023) yhtä aikaa, kun nostavat korvauksia vilpillisin perustein.

Tarkastelen tässä artikkelissa, miten kolmannen vaiheen ahmapolitiikka on vaikuttanut saamelaiseen poronhoitoon Suomessa. Tarkoitan ahmapolitiikalla kokonaisuutta, johon kuuluvat sopimusten, lainsäädännön ja viranomaiskäytäntöjen muodostamat institutionaaliset toimintamallit (engl. *policy*), sekä normatiivinen toiminta (engl. *politics*), jolla kehityksen suuntiin on pyritty vaikuttamaan tai reagoimaan. Normatiiviseen toimintaan lukeutuvat

esimerkiksi julkinen keskustelu ja toisaalta paikallisyhteisöihin kohdistuva ja niiden piirissä tapahtuva mikropolitiikka, jolla tarkoitan tässä yhteydessä erityisesti kulttuurisiin käytäntöihin ja niitä ohjaaviin normeihin liittyviä pienipiirteisiä muutosprosesseja ja kamppailuja (vrt. Hiedanpää & Pellikka 2015).

Tutkimuskysymys: ahmapolitiikka moraalisenä muutospaineena

Saamelaista poronhoitoa on pidetty verrattain autonomisena kulttuuris-moraalisena järjestelmänä siinä mielessä, että sen piirissä kehittyi ”itseohjautuva käytännöllinen ja eettinen subtautuminen poroihin ja muuhun luonnonympäristöön” (Sara 2009, 175).

Vanhan saamelaisen kertomusperinteen valossa tämän moraalisen ajattelun keskiössä oli ihmisen ja poron läheinen vuorovaikutussuhde. Ihmisen tuli kunnioittaa poroa, olla porolle kiitollinen ja huolehtia porosta. Näin tuli tehdä poron itseisarvon vuoksi (Sara 2003, 95), mutta myös siksi, että ihmisen menestys poronhoidossa riippui poron hyvinvoinnista. Poron hyvään liittyi elimellisesti myös maan, siis laidunten hyvinvointi (Magga 2024, 55–56, 101).

Mikäli ihmiset eivät esimerkiksi käyttäydy poroja kohtaan kunnioittavasti tai laiminlyövät poroelon huolellisen paimentamisen, rankaisevat porot tämän perinteen mukaan hoitajaansa tuottamalla hänelle huonon poro-onnen, käytännössä kuoleamalla ja vähenemällä (Magga 2024, 101–102). Poro-onneen voi vaikuttaa myös se, miten ihmiset kohtelevat toisia ihmisiä, siis miten moraalista ja kunnioittavaa heidän käytöksensä yhteisössä on (Magga 2024, 115). Anne-Maria Maggan mukaan ”[P]oro-onnen menettämisen voi ajatella porojen ja luonnon langettamana rangaistuksena” (Magga 2024, 114).

Sekä valtioiden institutionaaliset interventiot että muut kehityskulut ovat sittemmin vaikuttaneet itseohjautuvuuden mahdollisuuksiin. Suomessa valtio säätelee sekä laidunkieppon mahdollisuuksia, sallittuja poromääriä että teurastuskäytäntöjä. Keskeisenä instrumenttina on paliskuntajärjestelmä, joka ei tunnista kovin hyvin esimerkiksi saamelaisen poronhoidon tapaa järjestyä sukuihin perustuviin siidoihin (vrt. Valkeapää 2016; Magga 2024). Muista kehityskuluista merkittäviä ovat olleet fossiilisiin polttoaineisiin perustuvan teknologian käyttöönotto ja siihen liittyvä rahatalouden merkityksen kasvu (vrt. Valkeapää 2016; Valkonen & Nykänen 2017; Magga 2024, 17, 21). Koneiden käyttö on liittynyt poronhoidon globaaleihin polkuriippuvuuksiin, jotka vaikuttavat ympäristöön sekä paikallisesti että muualla.

Silti saamelaista poronhoitoa voi edelleen pitää varsin kokonaisvaltaisesti omaleimaisena elämäntapana. Taiteilija-tutkija Leena Valkeapää on korostanut tätä kokonaisvaltaisuutta käyttämällä elinkeinon viittaavan poronhoito-sanan sijaan käsitettä *poroelämä* (Valkeapää 2011; 2016). Käsite kuvaa sellaisen elämänpiirin kokonaisuutta, jonka keskiössä ovat porot ja porojen, ihmisten ja muun luonnon vuorovaikutus. Valkeapään ajattelussa poronhoito piirtyy muutoksistaan huolimatta esiin kulttuurisena jatkumona. Sekä ympäristöön kytkeytyvät tietotaidot että porojen ja laidunten hyvinvointiin liittyvät normatiiviset ajattelutavat jatkavat monin tavoin vanhaa nomadista perinnettä (Valkeapää 2016, 94).

Saamentutkija Anne-Maria Magga käyttää puolestaan saamelaista sanontaa ”*boazu lea eallin*” (poro on elämä) kuvaamaan sitä, miten poron ja ihmisen suhteet ovat edelleen kiehtoutuneet saamelaisessa poronhoidossa toisiinsa niin yksilöllisellä, kollektiivisella, materiaalisella kuin henkisellä tasolla (Magga 2024, 48). Maggan mukaan poro ja ihminen ovat kumppaneita, joiden kesken vallitsee huolenpitosuhde ja jotka muovaavat toistensa tapoja ymmärtää maailmaa (mt., 51, 53–54, 114–115; ks. myös Vinkka ym. 2024). Maggan mukaan myös vanhat poroon ja poro-onneen liittyvät moraaliset normit ovat edelleen vahvasti merkityksellisiä ja siidojen toimintaa sitovia (Magga 2024, 11, 114; myös Sara 2003, 95).

Ahmapolitiikan kaikki kolme vaihetta ovat olleet nimenomaan sellaisia *institutionaalisia interventioita*, jotka ovat vaikuttaneet saamelaisen poronhoidon kulttuuriseen autonomiaan. Tapporahan aikakaudella ahmapolitiikan vaikutus ei tuottanut poronhoitoon kuitenkaan

merkittävää *moraalista* muutospainetta, sillä pedot – erityisesti sudet ja ahmat – nähtiin myös saamelaisen poronhoidon piirissä jännitteisessä valossa (Frandy 2015, 44; ks. myös Turi 2010, 37, 66, 109).

Sen sijaan ahman suojele ja kolmannen ahmapolitiikan vaiheen pyrkimys suojelutason ylläpitoon ovat näyttäytyneet myös moraalisina muutosvoimina. Kehitystä voi hahmottaa alustavasti *työkäytäntöjen* kautta: poronhoitajat ovat joutuneet toisen ja kolmannen vaiheen ahmapolitiikan vuoksi paitsi aktiivisesti ehkäisemään petovahinkoja myös esimerkiksi etsimään raatoja sekä ilmoittamaan petojen tappamista poroista viranomaisille (Valkonen 2015). Kaikkiin näihin käytäntöihin on sisällynyt hieman uudenlaista *arviointia*: mitä ja miten paljon petovahinkojen ehkäisemiseksi on vallitsevassa tilanteessa tehtävissä, ja missä määrin vahinkoja ylipäättään kannattaa pyrkiä ehkäisemään. Tällaiset arvioinnit eivät puolestaan ole luonteeltaan vain käytännöllisiä, vaan niihin liittyy myös kysymyksiä *arvoista* ja *arvottamisesta*. Arvottaminen voi liittyä taloudellisiin tekijöihin, kuten tuotantoeläinten rahalliseen arvoon tai työn hyväksyttäviin kustannuksiin, tai moraalisiin normeihin, kuten eläinten hyvinvoinnin merkitykseen tai ihmisten väliseen oikeudenmukaisuuteen. Osa näistä teemoista kytkeytyy suoraan saamelaisen poronhoidon keskeisimpään normatiiviseen perinteeseen.

Tarkastelen ahmapolitiikan kolmannen vaiheen vaikutuksia tässä artikkelissa nimenomaan institutionaalisten prosessien tuottamien käytäntöjen ja moraalinormien yhteen kietoutumisen näkökulmasta. Sovellan tarkasteluun Stefan Bargheerin (2018) teoriaa instituutioiden vaikutuksesta arvomuodostukseen. Lähestymistapa täydentää John Deweyn arvomuodostuksen teoriaa, ja Bargheer on soveltanut sitä lintuihin liittyvän moraalisten käsitysten tutkimuksessa Iso-Britanniassa ja Saksassa. Tarkennan tutkimuskysymykseni näistä lähtökohdista seuraavaksi: *Millaisia moraalisia muutospaineita kolmannen vaiheen ahmapolitiikka on tuottanut saamelaiselle poronhoidolle?*

Kuva 1. Arviolta vuorokauden vanha ahman tappaman poron raato.

Figure 1. Estimated to be about a day old, the carcass of a reindeer killed by a wolverine.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineistoon kuuluu sekä julkisia dokumentteja että etnografisin menetelmin kerättyä aineistoa. Julkisia dokumentteja ovat 1) ahmapolitiikkaan liittyvät lait, asetukset, lausunnot ja raportit, 2) vuosina 2014–2024 käyty julkinen keskustelu ja 3) saamelaisen poronhoitajan ja journalistin Aslak Palton dokumentti *Poromiehen silmin*. Etnografisin menetelmin kerättyä aineistoa ovat puolestaan 4) kaksi viranhaltijoilta kerättyä aineistokokonaisuutta ja 5) poronhoitoyhteisöissä vuosina 2016–2024 kerätty materiaali.

Tarkastelemani julkinen keskustelu on käyty pääosin Suomen Lapin merkittävässä alue-mediassa, Lapin Kansassa. Yksi Lapin Kansan jutuista on freelance-toimittajana itse kirjoittamani ja käsittelee petovahinkotarkastajan työpäivää (LK 15.4.2023). Vuoden 2024 aikana myös Helsingin Sanomat julkaisi kaksi aiheeseen liittyvää laajaa juttua. Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien jutut käsittelevät muun muassa petokorvausten jakaantumista, vahinkotarkastuksia, salametsästyspäilyjä, korvausten väärinkäyttöepäilyjä ja poronhoidon kollektiivista verotusta⁵.

Poromiehen silmin on vuonna 2019 valmistunut dokumentti, jota Sallivaaran paliskunnan poronhoitaja ja journalisti Aslak Paltto kuvasi yhdeksän vuoden ajan. Teos on ”saamelaisen poronhoitajan näkökulma herkkään ja kiistellyyn asiaan: petojen suojeluun ja toisaalta eläinten aiheuttamiin vahinkoihin” (Suikkanen 2019). Dokumentti nivoutuu myös laajempiin teemoihin, kuten luontoon, yrittämiseen ja ihmisten ja etujen ristiriitoihin. Dokumentti avaa ikkunan siihen, miltä petomäärien kasvu ja vahinkokorvausjärjestelmän kehittäminen 2010-luvulla näyttivät yhden saamelaisen poronhoitoyhteisön sisältä katsottuna.

Viranhaltijoilta kerätty aineisto käsittää yhden kahden ja puolen tunnin teemahaastattelun sekä Lapin alueellisen riistaneuvoston suurpetosidosryhmien 12.5.2023 kuulemis-tilaisuuden tekstinnöksen. Teemahaastateltu henkilö on petovahinkotarkastuksia pitkään tehnyt maaseutuelinkeinoviranomainen.

Poronhoitoyhteisöiltä kerätty aineisto käsittää päiväkirjoja ja kuvia. Päiväkirjat sisältävät ensisijaisesti omia havaintojani, jotka perustuvat läsnäoloon saamelaisella poronhoitoalueella. Lisäksi olen kirjannut muistiin keskusteluja, joita kävin 10 poronhoitoon eri tavoin kytkeytyvän henkilön kanssa. Joukossa oli poronhoitajia neljästä saamelaisalueen paliskunnasta ja viranhaltijoita. Nämä keskustelut kävin julkisten tilaisuuksien yhteydessä tai puhelimitse, ja niiden kesto vaihteli 20 minuutista 1,5 tuntiin. Keskustelut eivät olleet systemaattisen tutkimushaastattelun muotoisia vaan vapaampia ja osittain spontaaneja. Tein selväksi, että keskustelut liittyivät käynnissä olevaan tutkimukseeni ja että kirjasin niistä anonyymeja muistiinpanoja.

Keskusteluaineistoni on epäsystemaattinen eikä yksin sen pohjalta voisi esittää juurikaan päätelmiä. Keskusteluissa nousi esiin kuitenkin tärkeitä yksittäisiä huomioita, joista osa ohjasi ajattelua uusiin suuntiin ja osa täydensi muun aineiston pohjalta muodostuvaa kuvaa. Tarkimmin keskusteluissa puhuttiin petokorvausjärjestelmän hyvistä ja huonoista puolista sekä poronhoidon kollektiivisesta verotuksesta.

Käsittelin monimuotoista aineistoani rinnakkaisesti kahdella tasolla: toisaalta analysoin systemaattisesti julkisia dokumentteja, ja toisaalta kerrytin kontekstuaalista ymmärrystä etnografisen läsnäolon (vrt. Hiedanpää & Pellikka 2015) avulla. Dokumenttiaineistoja tarkastelin erityisesti siitä näkökulmasta, millaisina ahmapolitiikka ja siihen liittyvät vahinkokorvaukset sekä valvonta näyttäytyvät eri toimijaryhmien silmissä. Tulkinta perustui temaatitseen analyysiin, jossa luin dokumentteja suhteessa toisiinsa ja laajempaan keskustelukehykseen. Etnografinen aineisto puolestaan tarjosi mahdollisuuden tarkastella ahmapolitiikan

5 Lapin Kansan jutuista on kirjoittanut pääosan Risto Pyykkö, joka sai erityisesti petokorvauksia käsittelevistä jutuistaan suomalaisen Suuren journalistipalkinnon Vuoden alueellinen vaikuttaja -sarjassa vuonna 2023. Palkintoperusteissa mainittiin, että Pyykön jutut ovat ”vaikuttaneet laajasti porotalouteen ja johtaneet petokorvauksia koskevan lainsäädännön muutoksiin” (Suuri Journalistipalkinto 2023).

ja sen vaikutusten paikallisia tulkintoja ja arkisia merkityksiä. Dokumentaarinen elokuva *Poromiehen silmin* (jatkossa PS 2019) toimi analyysissä eräänlaisena siltana näiden kahden aineistotyyppin välillä: se on journalistisesti tuotettu, mutta myös etnografisesti merkityksellinen kuvaus yhdestä saamelaisten poronhoitajien näkökulmasta.

Aineistonkeruun lopputulos oli artikkelin tutkimuskysymyksen näkökulmasta tyydyttävä. Etnografiset havainnot ohjasivat dokumenttiaineiston lukemista uusiin suuntiin, ja vastaavasti dokumenttianalyysi auttoi kiinnittämään huomiota etnografisessa aineistossa esiin nousseisiin laajempiin rakenteisiin ja retorisiin kehyksiin. Tulevissa tutkimuksissa teemoja on mahdollista tarkentaa muilla lähestymistavoilla, kuten systemaattisilla haastatteluilta. Huomionarvoista on, että käsittelen tässä tekstissä Suomen alueen saamelaista poronhoitoa kulttuurisena kokonaisuutena. Jatkotutkimuksissa näkökulmaa on mahdollista tarkentaa eri alueiden tai paliskuntien erilaisiin prosesseihin.

En yksilöi tutkimusympäristöjä tai keskustelukumppaneita edellä olevaa tarkemmin siitä syystä, että petokorvauksiin liittyvät kysymykset ovat poliittisesti herkkiä. Sekä saamelaisiin että suomalaisiin poronhoitajiin on kohdistunut teemaan liittyen erittäin paljon kielteistä julkisuutta (LK-aineisto; Valkonen 2015, 90–91). Korvauksiin liittyvät kysymykset ovat aiheuttaneet erimielisyyksiä myös saamelaisyhteisöjen keskuudessa. Informanttien suojeleminen on tällaisessa tapauksessa erityisen tärkeää.

Alkuperäiskansoja, kuten saamelaisia, koskevaan tutkimukseen liittyy muutoinkin erityisiä eettisiä vaatimuksia. Ne korostavat tutkimuksen kielteisten vaikutusten minimoinnin lisäksi varsinkin yhteisölähtöisyyttä (SKTEO 2024). Ahmapolitiikan tapaisen, julkisesti ja sisäisesti jännitteisen ilmiön tutkimuksessa yhteisölähtöisyys on tutkimuseettisenä periaatteena sikäli haastava, että etenkin laajemman yhteisön näkemystä tutkimuksen tarpeesta voi olla vaikea hahmottaa. Pienempien paikallisyhteisöjen ja yksilöiden näkemykset saattavat erota toisistaan, eikä aina ole selvää, mikä näkemys edustaa enemmistöä. Mielipiteitä ei myöskään välttämättä ilmaista kovin selvästi, mikäli sen pelätään aiheuttavan ongelmia paikallisissa suhteissa tai laajemmin (Valtonen 2019, 211; vrt. myös Lehtola 2019). Samalla toiset yhteisön jäsenet saattavat olla sitä mieltä, että aihepiiriin rakentava käsittely jollain aikavälillä olisi tärkeää.

Omat kontaktini suhtautuivat tiedon tuottamisen tarpeeseen pääosin myönteisesti. Poronhoitajat pitivät tyypillisesti tärkeänä heidän omien näkökulmiensa esiin tuomista, mille olen antanut painoarvoa. Tavallinen ajatus oli, että lainsäädännöllä ja viranomaiskäytännöllä voi olla paikallisyhteisöissä ennakoimattomia vaikutuksia, joita olisi tärkeä ymmärtää.

Jotkut kuitenkin pelkäsivät, että mikä tahansa keskustelu ahmapolitiikasta voi huonontaa poronhoidon julkisuuskuvaa. Siksi tutkimuksen tekoon suhtauduttiin myös varautuneesti. Asetelmaan vaikuttivat selvästi sekä lähes samanaikainen repivä keskustelu ylilaidunnuksesta (esim. Nykänen 2016) että petopolitiikkaan liittyvät lehtijutut, joiden osa poronhoitajista koki luovan elinkeinosta liian kielteistä yleistä kuvaa. Kuten yksi keskustelukumppani huomautti, ”*poromiehet olivat syyllisiä vähän kaikkeen*”. Vapaamuotoisten keskustelujen käyminen onnistui koko ajan hyvin, mutta kynnys virallisuuteen haastatteluihin osallistumiseen näytti suuremmalta – vaikka tutkimusta olisi muutoin pidetty tarpeellisenakin. Tämä oli yksi syistä, joiden vuoksi en pyrkinyt tekemään varsinaista haastattelukierrosta vaan painotin tutkimuksessa julkisesti saatavilla olevia lähteitä.

Arvioin, että tutkimuksen tekeminen ahmapolitiikan tuottamista muutospaineista niin saamelaisten kuin suomalaisten harjoittaman poronhoidon kontekstissa on tärkeää. Aihetta on käsitelty paljon ja erittäin kriittisesti pohjoisessa julkisuudessa. Lapin Kansa on julkaissut vuosittain esimerkiksi listan 50:stä eniten korvauksia saaneesta poronhoitajasta, mikä on omiaan kiinnittämään kielteistä huomiota paitsi ilmiöön myös yksittäisiin poronhoitajiin (esim. LK 7.5.2024). Monenlaiselle tiedonvälitykselle on tarvetta, mutta kriittistä julkisuutta on hyvä tasapainottaa teoreettisesti kunnianhimoisella ja nyansoidulla lähestymisellä.

Teoriaa: moraali kulttuuristen muutosten elementtinä

Lähden artikkelissa siitä pragmatistisen moraaლისოციოლოგიის yleisestä lähtökohdasta, että moraaliset arvostukset eivät muodosta erillistä arvottamisen muotoa, vaan ovat yhteen kietoutuneita muiden kulttuuristen arvonmuodostusten, kuten taloudellisen arvottamisen, kanssa (Fourcade 2009; Bargheer 2018, 21). Moraaliset arvostukset eivät ole myöskään täysin pysyviä, vaan ne voivat muuntua uudelleensoveltamisen ja -tulkinnan prosesseissa (esim. Abend 2011; Bargheer 2018, 263). Nämä prosessit ovat kuitenkin verrattain jähmeitä, ja on tavanomaista, että muutoksiin liittyy erimielisyyttä ja konflikteja. Moraalisuus ei ole muutoinkaan ainoastaan konsensuksen lähde. Esimerkiksi julkiset oikeuttamisen tavat ja lähipiiriin liittyvät moraaliset sitoumukset voivat olla keskenään ristiriitaisia (vrt. Thévenot 2014).

Tarkastelemaani moraalien ja moraalisen toiminnan ulottuvuutta voisi Stefan Bargheerin tapaan kutsua *arkipäiväiseksi* moraaliksi. Sana viittaa siihen, että moraali kulttuurisidonnaisena ilmiönä ei ole niinkään ”syvää” ja huolellisesti punnittua kuin refleктоimatonta, arkista ja altista muutoksille (Bargheer 2018, 262–263).

Bargheerin lähestymistavan perustana on John Deweyn toiminnan teoria. Bargheer lähtee liikkeelle Deweyn ajatuksesta, jonka mukaan toiminnan keinoja (engl. *means*) ja päämääriä (engl. *ends*) ei ole mahdollista erottaa analyyttisesti toisistaan silloin, kun tarkastellaan häiriöttä etenevää ihmistoimintaa (Bargheer 2018, 23). Häiriöttömyys merkitsee tässä vakiintunutta, tavanomaisena pidettyä toiminnan kulkua.

Deweyn ajatus perustuu siihen, että keinot eivät ole pelkkiä välineitä, jotka vain palvelevat päämäärien saavuttamista. Sen sijaan päämäärä on ”läsnä” jo keinojen valinnassa ja soveltamisessa. Toimintaa ei nimittäin tarkkaan ottaen motivoi itse päämäärä vaan päämäärään liittyvät oletukset ja odotukset (engl. *ends-in-view*; Bargheer 2018, 22), jotka ovat aina vuorovaikutuksessa keinojen ja keinoihin liittyvän ajattelun kanssa. Toiminnan empiiriset seuraukset eivät myöskään ole koskaan lopullisia siinä mielessä, että esimerkiksi jonkin projektin valmistuminen käynnistää vain uuden keinojen ja lopputulosten odotusten ketjun (mt., 23).

Arvojen muodostumista voi Deweyn ajattelun valossa kuvata hieman yksinkertaistaen seuraavasti: kun ihmiset kohtaavat uusia ilmiöitä, he punnitsevat niiden arvoa nopeasti tai alustavasti (engl. *valuing*). Punnitseminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan se nousee *luontumuksista* (engl. *habit*), siis vakiintuneista taipumuksista ja käytänteistä (esim. Dewey 1932, 39–48; Kivinen & Piironen 2007). Kun alustavia arvostuksia arvioidaan tarkemmin (engl. *evaluation*), voi muodostua uudenlaisia normatiivisia päämääriä, joita Dewey kutsuu esimerkiksi haluiksi, mauiksi tai kiinnostuksiksi (Anderson 2023). Näistä voi kehittyä puolestaan yksilölle uusia luontumuksia (engl. *habits*) ja lopulta yhteisöille tapoja (engl. *customs*). Koko prosessia Dewey nimittää arvottamiseksi (engl. *valuation*).

Deweyn ajattelun kontekstissa olennaista on, että koska inhimillisen toiminnan keinot ovat vuorovaikutuksessa päämääriin liittyvien odotusten ja oletusten kanssa, ei ole mahdollista eritellä *tarkasti*, missä määrin muodostuneet arvot liittyvät keinoihin ja missä määrin päämääriin. Dewey käyttää tästä yhteen kietoutuneisuudesta esimerkkinä muun muassa taidemaalaria, jonka on hyvään lopputulokseen päästäkseen suhtauduttava arvostaen myös työkaluihinsa (Dewey 1929, 279; Bargheer 2018, 24–25, 81–81).

Toinen Bargheerin keskeisistä lähtökohdista on Deweyn *leikin* ja *työn* erottelu. Leikki (engl. *play*) on Deweyn mukaan toimintaa, jolla on helppoa nähdä olevan itseisarvo: sen ei ole ainakaan ensisijaisesti tarkoitus johtaa mihinkään itsensä ulkopuoliseen päämäärään. Tästä huolimatta myös leikissä on päämääriä, sillä tapahtumien leikissä on tarkoitus johtaa seuraaviin tapahtumiin leikin sisällä. Deweyn mukaan leikin sisäinen logiikka eroaakin häiriöttä etenevästä työstä (engl. *work*) vain ajallisen perspektiivin suhteen: kun leikin päämäärät ovat välittömiä tai lähellä, voivat työn päämäärät olla vuosien tai vuosikymmenten päässä. Koska leikki ja häiriöttä etenevä työ ovat keinojen ja päämäärien suhteiden

osalta samankaltaisia, on myös arvomuodostus niissä tavallisesti samanlaista. Arvot liittyvät molemmissa yhtä aikaa sekä keinoihin että toivottuihin tai odotettavissa oleviin päämääriin (Bargheer 2018, 23–24).

Dewey esittää, että työ etäänny leikistä selkeästi kuitenkin silloin, kun toiminta häiriintyy ulkopuolisesta vaikutuksesta. Tällaisissa tilanteissa sekä keinoja että päämääriä saatetaan joutua arvioimaan uudelleen, jolloin myös keinoihin ja päämääriin liittyvien arvojen erot voivat piirtyä esiin (Dewey 1922, 179; Bargheer 2018, 25). Häiriötilanne voi käynnistää myös sekä keinoihin että päämääriin liittyvän arvomuodostuksen muutoksen.

Bargheerin oma kontribuutio liittyy erityisesti siihen, miten uusi arvomuodostus tarkkaan ottaen voi vakiintuneen toiminnan häiriö- tai muutostilanteissa tapahtua. Hän lähestyy asiaa tarkastelemalla *instituutioiden* vaikutusta.

Bargheer tarkoittaa instituutioilla sääntöjen ja resurssien järjestelyjä, jotka organisoivat toimintaa (Bargheer 2018, 26, 184–185). Esimerkkinä instituutioista hän mainitsee pelit (engl. *games*), jotka ovat leikin järjestäytyneitä muotoja. Peleille on tunnusomaista, että niissä on keinotekoisesti määriteltyjä esteitä, joiden ylittämiseen liittyy pelin sisäinen instrumentaalinen arvo. Bargheer esittää, että kun ihmiset ovat riittävän sitoutuneita peliin, voivat nämä instrumentaaliset arvot muuntua kollektiivisiksi moraaliseksi sitoumuksiksi. Juuri näin tapahtui Bargheerin mukaan Iso-Britannian lintujensuojelussa. Lintuja tarkkailtiin Iso-Britanniassa aluksi verrattain vapaamuotoisena viihteenä ja nautinnon vuoksi. Sitten tarkkailu muuntui koordinoituksi peleiksi, joissa havaintoja vertailtiin ja niistä kilpailtiin systemaattisesti. Ajan myötä havaintoihin kytkeytyvät pelin sisäiset arvot muovautuivat puolestaan uudenlaiseksi lintuja koskevaksi moraaliseksi ajatteluksi (Bargheer 2018, 25–35).

Myös Saksassa lintujen suojeluun liittyvä moraalinen ajattelu kehittyi Bargheerin mukaan institutionaalisen käytännön myötä, mutta tämä käytäntö poikkesi voimakkaasti Iso-Britanniasta. Kun lintuja alettiin suojella 1700- ja 1800-luvuilla, oli syynä aluksi niiden taloudellinen merkitys tuhohyönteisten ja -eläinten hävittäjinä. Lintujen itsensä arvo oli siis instrumentaalinen. 1900-luvulla kehittyi ainakin osin vastareaktion puolestaan näkemys, jossa lintujen suojelu on luonnon integriteetin suojelua ja eettinen päämäärä sinänsä. Sekä ensimmäisen että toisen vaiheen ajatusmallit olivat Bargheerin mukaan korostuneen päämäärätietoisia ja sävyllään painokkaan vakavia. Kun Iso-Britannian kehityksen muotona oli peli, muistutti suojelu Saksassa sellaista Deweyn hahmottelemaa työtä, jossa toiminta on ”häiriintynyt” ja keinojen ja päämäärien erottelu on piirtynyt selkeänä näkyville (Bargheer 2018, 35–39).

Käsitteiden ”leikki”, ”peli” ja ”työ” merkitys poikkeaa tässä sanojen arkikielisestä käytöstä. Käsitteet eivät kuvaa ensisijaisesti esimerkiksi toiminnan hauskuutta tai tuottavuutta, vaan erilaisia keinojen ja päämäärien suhteita. Leikin- tai pelinomaisessa toiminnassa keinot ja päämäärät sekä näihin liittyvät arvot ovat kietoutuneet yhteen. Myös suuri osa toiminnasta, jota arkikielessä kutsutaan työksi, on samassa mielessä leikinomaista, tai jos halutaan korostaa toiminnan järjestyneisyyttä, peliä muistuttavaa. Kun työn tavanomainen kulku häiriintyy, se voi kuitenkin etäänny leikistä, jolloin keinojen ja päämäärien normatiiviset erot korostuvat. Mikään käsitteistä ei ole arvottava: leikki, peli tai näistä etäännytynyt ”työnomainen” työ eivät ole esimerkiksi lähtökohtaisesti toisiaan hyödyllisempiä tai muutoin parempia toiminnan malleja. ”Leikin- tai pelinomaisuuteen” ja ”työnomaisuuteen” voi silti liittyä sekä hyödyllisiä että haitallisia piirteitä.

Bargheerin kuvaama deweylainen toiminnan teoria täydennettynä instituutioiden vaikutuksen tarkastelulla sopii poronhoidon tapaisen orgaanisen toiminnan ja sen muutoksen tarkasteluun hedelmällisesti. Kun poronhoito etenee ”häiriöttä”, ovat keinot ja päämäärät kietoutuneet yhteen Deweyn hahmottamalla tavalla. Esimerkiksi paimentamisen keinoja määrittävät sekä odotukset välittömistä seurauksista (kuten lumen koostumuksen tai tuulen aiheuttamista porojen liikkeistä) että pitemmän aikavälin päämääristä (kuten ravinnon riittävydestä yli talven tai vasonnan onnistumisesta).

Myös keinojen ja päämäärien moraaliset arvostukset kietoutuvat yhteen. Jotta poronhoitaja voi saavuttaa hyvän poro-onnen, hänen täytyy kohdella eläimiä sitoutuneesti, kunnioittavasti ja teknisessä mielessä taitavasti, myös silloin, kun ne ovat kuolleet (vrt. Valkeapää 2011; Magga 2024). Hänen on oltava myös yhteisössään taitava diplomaatti, hyvien suhteiden ja riittävän oikeudenmukaisten ratkaisujen vaalija (Nykänen & Valkeapää 2016).

Lisäksi poronhoito on korostuneen syklistä toimintaa, jossa mikään ei konkreettisesti lopu. ”Porovuodet” seuraavat toisiaan kierroksessa, jonka luonne vain muuttuu sitä mukaa, kun ulkoiset tekijät ja esimerkiksi muutokset poronhoitajien keskinäisissä suhteissa vaikuttavat olosuhteisiin. Vaikka poronhoito on arkikielisessä mielessä selkeästi työtä, on se häiriöttä edetessään siis pelinomaista. Nimenomaan käsite *peli* sopii toiminnan kuvaamiseen leikkiä paremmin, sillä poronhoito on järjestäytynyttä ja koordinoitua toimintaa.

Samalla nykyaikainen poronhoito on esimerkki siitä, miten modernisaation mukanaan tuomat moninaiset häiriöt ovat murtaneet perinteisen elämäntavan syklistä liikettä. Selkeimmin tämä näkyy taloudellisen logiikan korostumisessa: toiminnan tärkeänä päämääränä on nykyporonhoidossa rahassa mitattava tulos, johon liittyvät arvostukset ovat vähintään osin erotettavissa esimerkiksi niistä kulttuurisista arvoista, jotka kytkeytyvät poroon ja poron, poronhoitajien ja maan välisiin suhteisiin.

Moraaliset muutospaineet I: työkäytännöt

Tarkastelen seuraavaksi kolmannen vaiheen ahmapolitiikan tuottamia moraalisia muutospaineita kolmesta näkökulmasta: työkäytäntöjen, ahman erilaisten roolien ja taloudellisten tekijöiden kannalta. Näkökulmat kytkeytyvät toisiinsa, mutta niihin liittyy myös erityisiä ulottuvuuksia.

Kuva 2. Poroa tappopaikka arviolta 2–3 vuorokautta kuoleman jälkeen. Raadonsyöjät ovat hävittäneet jäänteet lähes kokonaan.

Figure 2. Reindeer kill site approximately 2–3 days after death. Scavengers have almost completely consumed the remains.

Kuten Bargheerin esimerkit Saksasta ja Iso-Britanniasta havainnollistavat, moraalisten muutosten taustalla on käytännöllisiä prosesseja, jotka eivät aluksi ole itsessään välttämättä leimallisesti moraalisia. *Työkäytäntöjen muutoksia* voi pitää juuri tällaisina neutraaleilta vaikuttavina kehityskulkuina, joilla voi lopulta olla vaikutusta myös moraalisiin arvomuodostuksiin.

Petokantojen kasvu on vaikuttanut työkäytäntöihin koko poronhoitoalueella ensinnäkin siten, että poronhoitajat ovat joutuneet käyttämään aiempaa enemmän aikaa ja energiaa petojen tappamien porojen etsimiseen. Yhden raadon etsintään on arvioitu kuuden paliskunnan poronhoitajien ilmoituksen perusteella menevän aikaa jopa 2,1–7,8 työpäivää (Kumpula ym. 2017). Koska raatoja etsitään moottorikelkoilla ja mönkijöillä, on työ myös kallista. Yksittäisen raadon etsimisen kuluksi on esitetty noin 280–560 euroa (Pekkarinen ym. 2020b). Eteläisemmillä seuduilla eli ns. suomalaisella poronhoitoalueella petokantojen – erityisesti susi- ja karhukantojen – kasvua on pidetty lisäksi yhtenä syynä lisääntyneeseen porojen talviaikaiseen tarhaukseen ja siten myös ruokinnan kasvaneeseen tarpeeseen. Poronhoitajat ympäri poronhoitoaluetta ovat kokeneet, että tilanne kokonaisuudessaan on lisännyt poronhoitotyön kuormittavuutta (Valkonen 2015, 84–85).

Raatojen etsimiseen meni tutkimusaikanani myös saamelaisella poronhoitoalueella aiempaa enemmän työaikaa ja energiaa, siis sekä polttoainetta että ihmisten käyttämää energiaa. Erityisen tarkasti raatoja etsittiin sellaisen lumituiskun tai myrskyn jälkeen, jolloin ahmat tyypillisesti saalistavat. On vaikea sanoa täsmällisesti, kuinka paljon etsiminen on lisännyt työtä tunneissa tai esimerkiksi polttoaineen kulutuksena verrattuna 1900-luvun loppuun, jolloin petokannat olivat pienempiä. Saamelaisessa poronhoidossa porot liikkuvat talvisai-kaankin pääosin vapaana, ja poronhoitajat paimentaisivat poroeloan moottorikelkoilla joka tapauksessa päivittäin (Nykänen 2023). Tästä huolimatta on selvää, että raatojen etsiminen lisäsi sekä työmäärää, kuluja että kuormittavuutta ajoittain tuntuvasti, yhden poronhoitajan kuvauksen mukaan niin, että ”*kelkat ja miehet hajoavat*”. Konkreettisimmin muutos on näkynyt tilanteissa, joissa ahmat tai sudet tappavat lyhyellä aikavälillä eli joko muutamien tuntien tai päivien aikana suuria määriä poroja (PS 2019, 17:00–25:00; LK 15.4.2023). Joissain paliskunnissa raatojen etsimistä on kompensoitu poronhoitajille pienillä sisäisillä korvauksilla.

Ruokinnan tarpeeseen ahmojen määrien kasvu ei havaintojeni mukaan oleellisesti vaikuttanut. Poroja ei saamelaisalueella yleensä tarhata, vaan ruokitaan tarvittaessa maastoon. Poikkeuksena osassa alueita on vasotusaika. Silloin poroja saatetaan pitää aidassa, jossa syntyvät vasat on helppoa havaita ja jossa porot ovat pääosin turvassa pedoilta. Muina aikoina ruokinnan tarve liittyy ennen kaikkea siihen, että talvilaitumet ovat monin paikoin kuluneet, eikä niillä kaikkialla ole tarpeeksi luonnonravintoa nykyiselle poromäärälle (Kumpula ym. 2019). Ruokinnan tarvetta ovat aiheuttaneet tai lisänneet myös esimerkiksi lumi- ja jääoloiltaan vaikeat talvet, jolloin porot eivät pääse käsiksi ravintoon, sekä maahan syyskosteuden myötä kertyvä home (Kumpula ym. 2022; Näkkäläjärvi ym. 2025). Ruokinnan tarve vaihtelee voimakkaasti talvien ja paliskuntien välillä (vrt. Pekkarinen ym. 2020a).

Selvää lisätyötä tuottivat *vahinkojen ilmoittaminen* sekä pienessä määrin *ajoittaiset vahinkojen tarkastusmatkat*. Ilmoittamisprosessi alkaa Suomen ex post- korvausjärjestelmässä siitä, että poronhoitaja löytää tai käy toteamassa vahingon, todentaa sen petoeläimen aiheuttamaksi sekä tarkastaa, millainen poro on kyseessä ja kuka on ollut sen omistaja. Tämän jälkeen hän merkitsee vahinkopaikan maastoon (esimerkiksi kuitunauhalla tai pressunpalalla) ja tekee paliskunnalle ilmoituksen, johon liitetään tieto vahingon havaitsemisen ajankohdasta, vahinkopaikan koordinaatit sekä valokuvat maastoon merkitystä vahingon kohteesta ja sen ympäristöstä (Riistavahinkolaki 105/2009 23 §; HE 263/2018). Paliskunta tekee varsinaisen vahinkoilmoituksen kunnan maaseutuelinkeinoviranomaiselle, yleensä Pesä-nimisellä verkkosovelluksella. Kaikki tämä vie jonkin verran aikaa riippuen esimerkiksi siitä, miten hyvin poronhoitaja ja poroisäntä hallitsevat tietotekniset välineet. Koska kaikista vahingoista

tarkastetaan vain noin kymmenes, kertyy vahinkojen tarkastusmatkoja yksittäiselle poronhoitajalle vuosittain vain vähän, kenties yksi tai kaksi. Vahingot tarkistaa kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen, jonka oppaana poronhoitaja toimii (ks. LK 15.4.2023). Usein mukana on lisäksi paikallisen riistanhoitoyhdistyksen edustaja.

Petojen lisääntymisellä voi olla rajattua vaikutusta myös *eloporojen lukumäärän määrittelyyn*. Suurimman sallitun poroluvun määrittelee paliskuntakohtaisesti Maa- ja metsätalousministeriö (Poronhoitolaki 848/1990, 21 §). Paliskunnat säätelevät porolukua puolestaan teurastussuunnitelmilla. Mikäli suurin sallittu poromäärä ylittyy, tulee paliskunnan myös päättää porojen vähentämisestä. Tämä tapahtuu yksinkertaistetusti ilmaisten niin, että paliskunta määrää teurastussuunnitelmassaan prosenttiosuuden, jonka mukaan kaikkien osakkaiden on vähennettävä porojaan. Jos paliskunnan toimintakulttuuri on kollektiivinen, toimii käytäntö hyvin, mutta sen noudattamisessa on eri puolilla Suomen poronhoitoaluetta ollut myös ongelmia. Kaikki poronhoitajat eivät ole siis aina tyytyneet paliskuntien päätöksiin, mikä on johtanut myös oikeusprosesseihin (ks. Joona 2021).

Vastahankaisiin poronhoitajiin ei yksilöinä voida nykyisen lainsäädännön valossa kohdistaa juurikaan hallinnollisia pakkokeinoja (Miettinen ym. 2025, 13). Lähinnä kyseeseen voisivat tulla paliskunnan määräämät pakkoteurastukset, mutta niihin ryhtyminen on koettu usein sosiaalisesti hyvin vaikeaksi. Samalla yliluvun syntyminen tai jatkuminen voi vaikuttaa kaikkiin paliskunnan osakkaisiin esimerkiksi sen vuoksi, että eloporotukea maksetaan vain paliskunnan suurimman sallitun poromäärän osalta. Mikäli määrä ylittyy, jokaisen ruokakunnan tukikelpoisten eloporojen määrää vähennetään samassa suhteessa kuin ruokakunnat omistavat eloporoja paliskunnassa (Miettinen ym. 2025, 12–13). Myös esimerkiksi paliskuntien aita- ja investointituet ovat sidoksissa siihen, että paliskunta noudattaa suurimpia sallittuja porolukuja. Niinpä ylilukutilanteet ovat omiaan synnyttämään sisäisiä jännitteitä.

Saamelaispaliskuntien näkökulmasta käytäntö on osin ristiriitainen. Osassa paliskuntia yhteistyö paliskunnan tasolla toimii hyvinkin sujuvasti, mutta joissain paliskunnissa pienemmät poronhoidon yksiköt eli *siidat* ja tokkakunnat toimivat varsin itsenäisesti (Maggä 2024). Nämä yksiköt eivät tee välttämättä kovin paljoa yhteistyötä keskenään ja saattavat olla myös kilpailuasetelmassa esimerkiksi laitumien suhteen (vrt. Nykänen & Valkeapää 2016). Käytännössä poronhoitajat tekevät poromääriin liittyvää harkintaa näissä tapauksissa itsenäisemmin syksyn tai alkutalven poroerotuksissa, joissa he valitsevat teuraaksi myytävät ja talven yli elämään jäävät porot (ks. Valkeapää 2016, 86–88). Silloin poronhoitajat miettivät paliskunnan teurastussuunnitelman ohella muun muassa tavallisesti käyttämiensä laidunten kantokykyä – sekä sitä, kuinka paljon poroja petoeläimet vuoden aikana todennäköisesti tappavat. Jos petoja tiedetään olevan paljon, on ”niille” laskettava aiempaa suurempi määrä poroja. Suuret petomäärät voivat toisin sanoen ohjata jättämään talveksi elämään jonkin verran enemmän poroja kuin muutoin jätettäisiin. Mitä suurempi on tapetusta porosta saatava rahallinen korvaus, sitä suurempi on kannuste jättää enemmän poroja elämään tai toisin ilmaisten kuolemaan petojen ruokana.

Mikäli pedot vähentävät talvella poroja arvioidusti, ei prosessista seuraa poromäärien suhteen ongelmia. Jos näin ei kuitenkaan tapahdu, voi paliskunnan poromäärä kasvaa. Mikäli paliskunnassa ollaan esimerkiksi lähellä ylilukutilannetta, voi tästä pahimmillaan seurata muun muassa tukiin liittyviä ongelmia ja sitä kautta jännitteitä sosiaaliin suhteisiin.

Suuren poromäärän ja petokantojen elinvoimaisuuden yhteys on tuttu teema saamelaisessa poronhoidossa jo paljon ennen kolmannen vaiheen ahmapolitiikkaa (ks. Turi 1988, 97; Frandy 2011, 548). Saamelaiset poronhoitajat ovat olleet ”aina” tietoisia siitä, että villien petoeläinten menestyminen riippuu siitä ravinnosta, jota ihmisen ja poron yhteiselo niille tuottaa. Kolmannen vaiheen ahmapolitiikan tuoma muutos liittyikin erityisesti siihen, että politiikka pyrki tekemään ihmisen, poron ja valikoitujen petojen aiempaa tiiviimmistä kanssaelosta hyväksyttävämpää, siis järjestämään monilajisen kanssakäymisen moraalisen kokoonpanon uudelleen (vrt. Tuomivaara 2016). Muun muassa poromäärien hallinnollisen

säätelyn ja siihen nivoutuvien tukijärjestelmien vuoksi tämä muutos voi heijastua myös ihmisten välisiin suhteisiin.

Eloporoja myös *käsitellään* erotuksissa petojen vuoksi hieman uudella tavalla. Osassa paliskunnista eloporoihin maalataan spraymaalilla jälki. Maalin perusteella raato tai esimerkiksi karvatuppo voi löytyä lumesta helpommin. Kun jokainen poronhoitaja alueella käyttää eriväristä maalia, helpottaa se myös porojen omistajan nimeämistä. Luonnollisesti maali helpottaa myös eri omistajien porojen erottamista kauempaa. Lisäksi poroille laitetaan aiempaa useammin GPS-panta. Sen avulla voi sekä seurata elon liikkeitä että paikantaa kuolleet porot tarkasti.

Moraalisten muutospaineiden näkökulmasta merkittävimmät muutokset työkäytännöissä liittyivät *porojen suojelemiseen*, jossa voidaan erottaa kolme vaihtoehtoista toimintamallia. Poronhoitaja voi ensinnäkin tehdä kaikkensa suojellakseen poroeloa pedoilta. Tämä saattaa tarkoittaa intensiivistä paimentamista paitsi valoisana aikana myös yöllä ja hyvin huonolla säällä sekä erilaisten petoja torjuvien apukeinojen, kuten patterilla toimivien valojen käyttöä. Tällainen toiminta lisää kuluja ja voi olla valmiiksi raskaassa työssä fyysisesti ja henkisesti äärimmäisen kuluttavaa (vrt. LK 22.1.2014). Malli nojaa korostuneen sitkeästi saamelaisen poronhoidon vanhaan perinteeseen, jossa poron hyvinvointi ja elon huolellinen suojeleminen ovat elämäntavan normatiivisessa keskiössä: voi sanoa, että poron suojeleminen on poronhoitajalle *perusluontumus*.

Toisena vaihtoehtona on suojella poroja sitoutuneesti, mutta hyväksyen sen, että petovahingot voivat ajoittain kasvaa suuriksi. Malli ammentaa porojen hyvinvointia ja huolellista suojelemista arvostavasta perinteestä tavalla, joka ei vaaranna poronhoitajien itsensä jaksamista työssä kohtuuttomasti. Mikäli lisääntynyt porojen kärsimys ja elon astetta ”huolettomampi” suojeleminen aletaan nähdä normaaleina tapoina, voi toimintamalliin liittyä myös kulttuurista muutosta. Näin ei kuitenkaan tapahdu helposti, vaan suuret vahinkomäärät herättävät saamelaisten poronhoitajien keskuudessa tavallisesti kielteisiä tunteita ja turhautumisen kokemuksia (vrt. PS 2019).

Kolmas ja edellisistä radikaalisti erottuva toimintatapa on se, että petojen annetaan tietoisesti tappaa poroja joko täysin tai verrattain vapaasti, tavoitteena petovahinkokorvausten maksimoiminen. Tässä mallissa häiriötilanteen arviointi on johtanut toiminnan kokonaisvaltaiseen käytännölliseen ja vähintään osittaiseen moraaliseen uudelleen organisointiin.

Toimintamallista on olemassa Suomessa tunnettu julkinen esimerkki poronhoitoalueen kaakkoisosasta, Hossa-Irnin paliskunnasta. Suomussalmelainen poronhoitaja on vuodesta toiseen varustanut kaikki poronsa kuolevuuslähettimillä. Tämän jälkeen hän on antanut petojen syödä vapaana laiduntavia poroja häiritsemättä niitä (esim. LK 28.4.2023; HS 25.5.2024, 11.11.2024). Kun poroilla on ollut lähetin, on poronhoitaja kyennyt löytämään jokaisen kuolleen poron. Petoeläimet ovat vuoden 2015 jälkeen tappaneet vuosittain noin 50–100 poronhoitajan omistamaa poroa, joista hän nostanut korvausta vuositason noin 80 000–140 000 euroa. Poronhoitaja ei tänä aikana ole myynyt juurikaan poronlihaa, vaan on elänyt pääosin korvauksilla.

Poronhoitaja on itse perustellut toimintaa sopeutumisella uuteen petotilanteeseen: ”*Peto syö eläikseen. Valtio korvaa vahingon, niin kuin on sovittu*” (LK 28.4.2023). Toimintamallissa on kuitenkin myös protestinomainen ja katkera sävy sitä kohtaan, että paikalliset ihmiset ovat voimattomia muuttuneen petotilanteen edessä. Haastattelussa poronhoitaja toteaa:

”Ennen ajettiin poroja porukalla aitaan. Nyt ei tahdo olla petotilanteen vuoksi edes erotuksia, joihin kokoontua [...] Ihmiset saavat ajatella mitä haluavat, mutta vaihtaisin tämän petohomman siihen vanhaan milloin vain.”

Poronhoitajan toimintatapa on poikennut niin paljon (sekä saamelaisen että suomalaisen) poronhoidon perinteisistä normatiivisista ajattelumalleista, että häntä on kutsuttu jopa ”*pedonhoitajaksi*” (LK 28.4.2023).

En havainnut tutkimuksessani, että saamelainen poronhoito olisi missään muuttumassa pedonhoidoksi siinä merkityksessä kuin suomussalmelaisen poronhoitajan tapauksessa (vrt. Heikkinen & Sarkki 2015, 113, 117–118). Vaikka petotilanne olisi poronhoidon näkökulmasta vaikea, pyrkivät poronhoitajat suojelemaan porojaan. Tutkimukseni näkökulmasta on oleellista, että kolmannen vaiheen ahmapolitiikka *painostaa* poronhoitajaa toimimaan tavoilla, jotka voivat vaikuttaa poronhoidon moraaliseen perustaan. Valtio voi toisin sanoen petoeläinten institutionaalisilla suojelupyrkimyksillä ajaa kulttuurisia ja moraalisia muutoksia (vrt. Bargheer 2018, 262–263).

Moraaliset muutospainheet II: ahma poliittisena eläimenä

Saamelaisen poronhoidon suhde petoeläimiin on ollut tiettävästi jännitteinen niin kauan kuin poronhoitoa on harjoitettu. Poronhoidon menestymisen ytimessä on porojen hyvinvointi, ja sudet, ahmat, karhut, ilvekset, kotkat ja ketut puolestaan tappavat ja haavoittavat poroja. Jännitteisyys ei merkitse, että poronhoitajat olisivat suhtautuneet petoeläimiin yksiuotteisen negatiivisesti. Suurpetoihin on liittynyt myönteisiä henkisiä tai hengellisiä ulottuvuuksia (Frandy 2011; 2015), ja nykyisin tunturialueiden poronhoitajat ovat muun muassa osallistuneet aktiivisesti naalin suojelutoimiin.

Hieman yleistäen voidaan sanoa, että pahimpana vihollisena on perinteisesti pidetty sutta, joka onkin metsästetty valtion hyväksymänä jäljettömiin pääosasta Suomen saamelaisalueita (Frandy 2011; 2015; Valkeapää 2011, 190). Lämpimintä sympatiaa ei ole saanut osakseen myöskään ahma, jossa saamelaisia on kauhistuttanut sen tapa tappaa poroja ahnaasti ja tehokkaasti enemmän kuin se pystyy syömään (vrt. Turi 2010, 43).

Ensimmäisen vaiheen ahmapolitiikka tapporahoineen korosti voimakkaasti negatiivista suhtautumista petoihin. Sekä toisen että kolmannen vaiheen politiikat ovat pyrkineet kääntämään aselman päällelleen ja tekemään petoeläinten läsnäolosta arvostettavaa tai vähintään hyväksyttävää (vrt. Pohja-Mykrä 2014). Saamelaisen poronhoidon kohdalla nämä tavoitteet eivät ole kuitenkaan täysin toteutuneet: ahmojen ja niiden aiheuttamien

Kuva 3. Rasva luuytimessä kertoo siitä, että poro ei ole kuollut nälkään.

Figure 3. Fat in the bone marrow indicates that the reindeer did not die of starvation.

vahinkojen lisääntyminen on ruokkinut kielteistä suhtautumista itse eläintä kohtaan (PS 2019). Myös kotkien, ilvesten, karhujen ja susien lisääntymistä ja siitä seuraavia vahinkoja pidettiin tutkimuksen aikana ongelmina, mutta ahman aiheuttamat vahinkomäärät olivat selkeästi suurimmat, ja se oli lunastanut sudelle kuuluneen paikan ”poron pahimpana vihollisena” (PS 2019, 37:00).

On huomionarvoista, että tämän kulttuurisen muutoksen taustalla ei ollut vain ahman itsensä lisääntyminen vaan myös toinen institutionaalinen interventio, nimittäin poronhoitoalueen susikantojen pitäminen hyvin alhaisina petoeläinten suojelun aikakaudellakin. Ahman saalistustavoissa on kuitenkin piirteitä, jotka olivat omiaan kiihdyttämään negatiivisia tuntemuksia.

Ahma tappaa usein vassoja kantavia vaatimia, jolloin poronhoitaja menettää myös tulevaa tuottoa, ja lisäksi se saattaa tappaa yhdellä kertaa suuren määrän poroja, joista se syö vain osan (vrt. LK 15.4.2023). Ajoittain ahmat raatelevat poroja, mutta porot eivät kuitenkaan kuole. Tutkimusaikanani poronhoitoyhteisöissä kiersi esimerkiksi puhelimella kuvattuja videoita, joissa elävän poron selästä puuttui suuria paloja niin, että selkäranka oli näkyvillä. Videot herättivät voimakkaita negatiivisia tunteita sekä itse ahmaa että sen lisääntymisen taustalla olevaa politiikkaa kohtaan.

Poron itsensä näkökulmasta ei ole ilmiselvää, onko sen parempi matkustaa rekalla kuolemaan teurastamoon vai menehtyä petoeläimen hampaissa tunturin kyljessä. Monien keskustelukumppanieni puheissa näissä kärsimyksen muodoissa oli kuitenkin sekä määrällistä että laadullista eroa. Useampi poronhoitaja korosti, että ahmat voivat tappaa paljon sekä poroelon kannalta tärkeitä yksilöitä että jättävät poroja ”tärisemään henkitoreisiin” pitiksi ajoiksi.

Raadeltuina horjuvien porojen kohtaaminen alleviivasi myös ahman roolia ulkoapäin tulevan poliittisen kontrollin paikallisena symbolina. Poronhoitajat kokivat, että eivät voineet juurikaan vaikuttaa siihen, kuinka paljon petoja on, ja mitä ne tekevät. Ahmoja metsästettiin vahinkoperusteisilla poikkeusluvilla vuosina 2017–2022, mutta poronhoitajat pitivät lupamääriä paikallisen poronhoidon kannalta yleensä liian pieninä⁶ (ks. myös Paliskuntain yhdistys 2020; 2021). Vuoden 2023 jälkeen lupia ei ole enää myönnetty Natura-alueille tai niiden läheisyyteen, joihin merkittävä osa koko Suomen saamelaisalueesta lukeutuu (MMM 2024b).

Tunne vaikutusmahdollisuuksien vähäisyydestä herätti turhautumista ja tyytymättömyyttä esimerkiksi Euroopan Unionia, valtiota ja luonnonsuojelujärjestöjä kohtaan (myös PS 2019, 57:00; Viranhaltijan haastattelu). Kun poronhoitajia itseään samalla epäiltiin julkisuudessa vilpillisestä toiminnasta, muodostui asetelmasta monikerroksinen epäoikeudenmukaisuuden kokemus. Siihen nivoutui keskusteluissa lisäksi ajatus siitä, että poronhoidon fyysisesti ja henkisesti vaativaa arkea ei tunneta tai kunnolla ymmärretä poronhoitoyhteisöjen ulkopuolella (PS 2019; vrt. myös Valkonen 2015; Nykänen & Valkeapää 2016).

Moraalisten muutospaineiden näkökulmasta on merkittävää, että vaikka ahmat herättivät paljon negatiivisia tunteita, ei suhtautuminen niihin ollut edelleenkään lainkaan mustavalkoista. Kohtasin toistuvasti ja erilaisissa tilanteissa ajatuksen, että vaikka pedot eivät näyttäyty ”ystävinä”, ovat ne osa tunturiluontoa ja sitä elämän kollektiivia, johon saamelaiset itse kuuluvat (vrt. Frandy 2011; 2015; Valkeapää 2011). Teoreettisesti ilmaisten, luonnon kirjossa eläminen on selkeästi – ja kirjaimellisesti – poronhoitajan luontumus, jonka pohjalta he kohtaavat erilaiset kanssaeläjät. Negatiiviset tunteet liittyivät useimmiten yksinkertaisesti siihen, että petoja katsottiin olevan poronhoitoalueella liikaa (vrt. Sippola ym. 2005, 40–45).

6 Maa- ja metsätalousministeriön asettama kiintiö vahinkoperustaisille pyyntiluvuille koko Suomen poronhoitoalueelle oli kahdeksan kappaletta metsästysvuodessa. Ahmoja pyydettiin koko Suomessa näillä luvilla metsästysvuosittain seuraavasti: 2016/17: 8, 2017/18: 8, 2018/19: 8, 2019/20: 8, 2020/21: 4 ja 2021/22: 3. (Riistakeskus / Harri Norberg.) Saamelaisalueen paliskunnissa pyydettiin yksittäisiä ahmoja vuosittain.

Ahmat ovat kolmannen vaiheen ahmapolitiikan aikana uudella tavalla välineitä taloudellisten päämäärien saavuttamiseksi. Jos ahmoja ei olisi, olisivat petokorvaukset saamelaisalueella varsin pienet, ja poronhoidon tulo rakenne erilainen (Paliskuntain yhdistys: Tilastoja; ks. myös Skonhofs 2017). Mikäli korvaukset näyttelevät poronhoitajan taloudessa merkittävää roolia, voi petojen ajatella näyttäytyvän yhtä aikaa siis paitsi ongelmana myös tulojen hankkimisen välineenä (Valkonen 2015, 87).

Eri yhteyksissä tapaamani ihmiset eivät kuitenkaan muotoilleet asiaa yleensä aivan näin, vaan he korostivat, että korvaukset ovat oikeudenmukaista kompensatiota tulonmenetyksestä (vrt. LK 28.4.2023). Keskustelutilanteissa nousi kuitenkin toistuvasti esiin, että korvaukset saattoivat parantaa joidenkin yksilöiden tulotason, Lex Hallan aikaan selvästikin. Ajattelussa näytti olevan moraalisen muutoksen kitkaa: korvausten taloudellinen merkitys tunnustettiin, mutta ne eivät näyttäytyneet täysin tavanomaisena, legitiminä tulona vaan vahingon kärsineen ihmisen oikeudenmukaisena hyvityksenä. Tämä on siinä mielessä luontevaa, että tutkimuksen teon aikaan korvausperusteita kritisoitiin julkisuudessa voimakkaasti, mikä synnytti tarvetta puolustaa niitä (LK-aineisto). Tulkitsin keskustelun heijastavan kuitenkin myös sitä, että poronhoitajat eivät mielellään näkisi elinkeinon perustuvan erilaisille korvauksille ja tuille vaan mieluummin porotuotteiden myynnille (Heikkinen & Sarkki 2015, 113).

Yhteistä ahman erilaisille rooleille (vrt. Frandy 2015) on se, että kolmannen vaiheen ahmapolitiikan aikainen ahma on alati hyvin vakava, työnomainen toimija, joka pyrkii häiritsemään poronhoidon vakiintunutta kulkua (vrt. Bargheer 2018, 35–39). Yhä useammin maisemassa jälkinä tai poronraatoina läsnä oleva petoeläin pakottaa poronhoitajat reflektoimaan sekä työkäytäntöjään että poronhoidon päämääriä, mikä on omiaan erottamaan keinoja ja lopputuloksia toisistaan. Elämä kolmannen ahmapolitiikan ahman kanssa ei ole ”leikkiä” sen paremmin sanan deweylaisessa kuin arkikielisessä merkityksessä. Toisaalta se voi ajan myötä muuttua jälleen pelinomaisemmaksi, kun kokonaisuus organisoiu uudella tavalla ja etsii taas vakiintuneen tilan. Kohtuulliseksi koetut petomäärät kuuluvat myös nykyiseen poronhoidon peliin.

Kuva 4. Ahma näkyy poronhoitajille useimmiten jälkinä.

Figure 4. Wolverines are most often seen by reindeer herders as tracks.

Moraaliset muutospainheet III: poronhoito taloudellisena (epä)yhteistoimintana

Pidettiin petovahinkokorvauksia sitten ensisijaisesti kompensatioina tai tulonlähteenä, on selvää, että ne ovat muuttaneet poronhoidon tulon muodostumisen tapaa. Tähän rahan liikkeeseen nivoutuu moraalisia ulottuvuuksia, joista osa liittyy poronhoitajien sosiaalisiin suhteisiin, yhteistoimintaan.

Kaikki keskustelukumppanini olivat sitä mieltä, että mikäli yhteiskunta haluaa ylläpitää petokantoja, on petovahinkojen korvausjärjestelmä itsessään ehdottoman tarpeellinen poronhoidon taloudellisten edellytysten kannalta (vrt. Heikkinen & Sarkki 2015, 113). Mikäli yhteiselo on tarkoitus harjoittaa, on petojen aiheuttamia vahinkoja kompensoitava oikeudenmukaisesti. Osa poronhoitajista oli kuitenkin myös sitä mieltä, että petokantojen kokoa tulisi voida säädellä nykyistä helpommin saatavilla harkinnanvaraisilla pyyntiluvilla (myös PS 2019, 12:30).

Siitä ei käymissäni keskusteluissa vallinnut selvää yksimielisyyttä, *millainen korvausjärjestelmä* olisi optimaalinen. Koska petovahingot saattavat painottaa vain joidenkin poronhoitajien omistamiin poroihin, pitivät keskustelukumppanit Suomen ex post-järjestelmää maasuurpetojen kohdalla kuitenkin parempana kuin toista pääasiallista vaihtoehtoa eli reviiripe-rustaista korvausjärjestelmää (vrt. Sippola ym. 2005; Pekkarinen ym. 2020b).

Lapin Kansan jutuissa korostui huoli siitä, että petovahinkojen tarkastuksia tehdään liian vähän – vain 5–10 % tapauksista tarkastetaan. Tämä johtuu suoraan resurssien vähäisyydestä: yhdellä maaseutuelinkeinoviranomaisella on vastuullaan useita paliskuntia. Tilanteen esitettiin mahdollistavan järjestelmän väärinkäytön esimerkiksi siten, että nälkään tai tautiin kuolleita poroja yritetään ilmoittaa petojen tappamiksi (LK 6.4.2021; 14.5.2024).

Poronhoitajat olivat keskusteluissamme lähes aina yksimielisiä siitä, että tarkastuksia tehdään liian vähän, eikä kukaan vastustanut niiden lisäämistä. Keskusteluissa tuotiin esiin huoli siitä, että mahdolliset väärinkäytökset voivat heikentää koko Suomen poronhoitoalueen asemaa. Koska korvauksia ei useina vuosina ole voitu maksaa täysimääräisesti budjettirajoitteiden vuoksi, perusteettomasti myönnetty korvaukset vähentävät suoraan todellisten vahinkojen kattamiseen käytettävissä olevia varoja.

Poronhoitajat huomauttivat, että tarkastajien vähyys voi koitua poronhoitajan tappioksi myös siksi, että suurilla alueilla työskentelevät tarkastajat saattavat ehtiä paikalle liian myöhään. Raadonsyöjät hävittävät poron nopeasti, ja tämän jälkeen sen kuolinsyytä on vaikeampaa tai mahdotonta todentaa (vrt. PS 2019, 3:20; LK 15.4.2023). Tällöin pedon tappamasta porosta ei usein voi saada korvausta.

Neljä eri poronhoitajaa painotti keskusteluissa voimakkaasti, että tarkastajilla tulee kuitenkin olla rohkeutta hylätä tapaukset, joissa ei voida täysin selvästi osoittaa, että poron on tappanut peto. Painotuksen taustalla oli epäily siitä, ovatko kaikki tarkastajat olleet aina tarkkoja, vai ovatko he hyväksyneet myös epäselviä tapauksia ja luoneet tätä kautta jopa väljää toimintakulttuuria. Toisaalta useampi poronhoitaja koki, että heidän kohdalleen sattuneet tarkastajat olivat huolellisia ja kriittisiä. Tarkastuksissa mukana olleiden viranomaisten koettiin jopa kyseenalaistaneen asiattomasti poronhoitajien kykyä arvioida luonnossa ja poroissa näkyviä jälkiä.

Kaikki keskustelukumppanini pitivät korvausjärjestelmän läpinäkyvyyttä tärkeänä asiana. Se olisi tärkeää paikallisten ja alueellisten suhteiden näkökulmasta ja vähentäisi yhden poronhoitajan muotoilun mukaan ”*julkista mussutusta*”. Läpinäkyvyyden tärkeimmistä keinoista ei vallinnut selvää yksimielisyyttä: toiset painottivat hyviä dokumentointikäytäntöjä, joiden pitää olla läpinäkyviä sekä paliskunnan sisällä että julkisuudessa. Toiset peräänkuuluttivat ennen kaikkea laajempia, tarkkoja tarkastuksia. Erilaiset viranomaistahot huomauttivat, että läpinäkyvyyttä on kehitetty jatkuvasti, vaatimalla esimerkiksi tarkkoja dokumentteja vahingoista (mm. viranhaltijan haastattelu).

Samalla varsinkin poronhoitajat korostivat tyypillisesti, että tapetut porot ovat omaisuutta, josta on saatava asianmukainen korvaus (myös PS 2019, 34:00; vrt. Sippola ym. 2005, 34, 51–59). He eivät olleet siis valmiita jättämään vahinkoilmoituksia tekemättä vain siksi, että järjestelmässä on puutteita. Yksittäisistä poroista saatavia korvauksia pidettiin yleensä kohtuullisina, joskin erilaiset keskustelukumppanit pitivät niitä liian pieninä ja erityisesti Lex Hallan aikana myös liian suurina (vrt. Sippola ym. 2005, 52).

Lapin Kansan ja Helsingin Sanomien jutuissa kiinnitettiin erityisesti tutkimusjakson lopulla huomiota poronhoidon *kollektiivisen verotuksen* ongelmiin (LK 7.5.2023; 28.3.2023; HS 11.11.2024). Järjestelmä toimii yksinkertaistaen esitettynä siten, että paliskunnan verotettava tulo lasketaan kolmen viimeisimmän poronhoitovuoden nettotuloksen keskiarvona. Tämä keskiarvo kohtuullistetaan kertoimella 0,8, minkä jälkeen siitä tehdään 5 %:n yrittäjävähennys. Näin saatu puhdas tuotto per lukuporo jaetaan paliskunnan osakkaiden kesken heidän omistamiensa lukuporojen määrän mukaisesti. Jokaisen poronomistajan verotettava tulo määräytyy siis hänen lukuporojensa perusteella (Verohallinto 2025).

Petovahinkojen korvaukset maksetaan suoraan yksittäiselle poronhoitajalle, mutta samalla ne lasketaan kirjanpidossa osaksi koko paliskunnan kollektiivista tuloa. Niinpä yhden paliskunnan osakkaan saamista korvauksista maksavat veroja myös toiset saman paliskunnan osakkaat, vaikka he itse eivät olisi saaneet lainkaan korvauksia.

Useat keskustelukumppanini pitivät verotusmallia etenkin korvausten osalta epäoikeudenmukaisena. Jos korvauksia maksetaan yksittäisille poronhoitajille merkittäviä määriä, voi järjestelmä aiheuttaa toisissa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia ja rapauttaa poronhoitoyhteisöjen sisäistä eheyttä voimakkaastikin (vrt. LK 28.3.2023; HS 11.11.2024; myös Valkonen 2015, 89; Magga 2024, 115). Poronhoitajat totesivat, että pahimmillaan malli voi johtaa taloudelliseen ahdinkoon. Erityisen ongelmallisena pidettiin tilanteita, joihin liittyi epäilyksiä väärin perustein nostetuista korvauksista. Kollektiivisen verotuksen ongelmallisuus näytti liittyvän siihen, kuinka suuria eroja paliskunnan poronhoitajien tuloissa, kuten erilaisissa korvauksissa ja esimerkiksi poronlihan suoramyynnissä oli.

Jotkut poronhoitajat pitivät keskeisenä ongelmana lisäksi sitä, että ryhmäverotus tapahtuu paliskunnan tasolla. Jos paliskunta on jakautunut itsenäisiin siidoihin, ei paliskunta ole poronhoitajien näkökulmasta sen paremmin käytännöllisenä kuin sosiaalisena kollektiivina kovin merkityksellinen. Koska siidat voivat olla keskenään kilpailuasetelmissa, ei niiden välinen luottamus esimerkiksi korvausten oikeellisuuden suhteen ole myöskään aina täysin aukotonta.

Julkisesta kritiikistä huolimatta esimerkiksi poronhoitajien etujärjestö Paliskuntain yhdistys ei ole halunnut verotusmalliin muutoksia. Ongelmien on katsottu koskevan vain pientä osaa poronhoitajista ja kollektiivisen verotuksen toimivan muutoin tarkoituksenmukaisesti yhteisöllisessä elinkeinossa (LK 9.5.2024). On ilmeistä, että nimenomaan *paliskunnan* yhteisöllisyyttä korostavat julkisen oikeutuksen tavat olivat tutkimusaikanani ristiriidassa joidenkin paikallisyhteisöjen sisäisten moraalisten keskustelujen kanssa (ks. Thévenot 2014)⁷.

Keskusteluaineistoni on epäsystemaattinen, ja on syytä toistaa, että taloudelliseen toimintaan liittyviä näkemyksiä ei voi yleistää kaikkien saamelaiden poronhoitajien näkemysiksi. Ajatukset resonoivat kuitenkin selvästi muiden aineistojeni ja aikaisempien tutkimusten kanssa. Niitä voi pitää vähintään johtolankoina niihin moraalisiin kysymyksiin, joita korvausjärjestelmään on liitetty.

⁷ Yksi saamelaisalueen eteläpuolella sijaitseva paliskunta nosti petovahinkokorvaukset 2020-luvun alkuvuosina yksittäisten poronhoitajien sijaan kollektiivisesti paliskunnalle. Tällöin kukaan paliskunnan osakas ei voi saada korvauksista etua toisiin nähden. Menettely on kuitenkin toistaiseksi lainvastainen, sillä vahingon saisi ilmoittaa paliskunnan nimiin vain silloin, kun tapetun poron omistaja ei ole tiedossa. (LK 7.5.2024.)

Tarkastelin tutkimusprosessini aikana myös koko poroelinkeinon alueellisten sidosryhmien, kuten Pohjois-Suomen paikallisviranomaisten, Paliskuntain yhdistyksen ja riistanhoitoyhdistysten edustajien näkemyksiä (LK 15.4.2023; 4.6.2024; Suurpetosidosryhmäkuuleminen 2023; Viranhaltijan haastattelu). Tarkoituksena oli hahmottaa yleiskuvaa ahmapolitiikan kehityssuunnista, eikä tarkastelu kohdistunut kaikkiin sidosryhmiin. Vaikka tällaisen lähestymisen pohjalta ei ole mahdollista eritellä sidosryhmien näkemyksiä kattavasti, nostan esiin kaksi moraalisen ajattelun kannalta keskeistä, aineistoissani usein toistuvaa teemaa.

Sidosryhmien edustajien puheenvuoroissa poronhoito näyttäytyi tyypillisesti kulttuuris-taloudellisena toimintana, johon liittyi sellaisia normatiivisia arvoja kuin poronhoitajien yhteisöllisyys ja yksityiskohtainen tieto pohjoisista luonnonympäristöistä sekä porojen hyvinvoinnista. Huomattavan usein ja painokkaasti poronhoitoa kuvattiin kuitenkin perustulailista omaisuuden suojaa nauttivana elinkeinona, jonka toiminnalle kasvaneet petopopulaatiot aiheuttavat ”*kohtuuttomia haasteita*”. Aiheesta puhui hyvin painokkaasti haastattelemani viranhaltija, mutta teema nousi esiin myös muissa lähteissä. Elinkeinoa pidettiin tärkeänä sekä yksilölle että paikallistaloudelle. Erityisesti 2020-luvulla sidosryhmien puheenvuoroissa huomautettiin lisäksi, että poronhoito on tärkeää pohjoiselle luontovarmuudelle (vrt. Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportti 2023, 2).

Toinen toistuva teema liittyi paikallisen tiedon merkityksen korostamiseen, johon samalla liittyi selkeää epäluottamusta Suomen valtion ja Euroopan unionin politiikan perustoina olevaa tietoa kohtaan. Esimerkiksi Lapin alueellisen riistanneuvoston suurpetosidosryhmäkuulemisessa vuonna 2023 esitettiin monessa puheenvuorossa, että viralliset tiedot petokannoista eivät ole luotettavia. Myös monet poronhoitajat pitivät petokantojen laskentoja liian epäsystemaattisina ja sitä kautta epäluotettavina.

Tutkimustyöni pohjalta ei voi sanoa täsmällisesti, millainen vaikutus sidosryhmien näkemyksillä oli saamelaisen poronhoidon piirissä jaettuihin ajatusmalleihin. Ne muodostivat joka tapauksessa institutionaalista, normatiivista painetta. Se alleviivasi käsitystä poronhoidosta taloudellisena toimintana, jonka reunaehdot ymmärtävät selvästi parhaiten paikalliset ihmiset, eivät valtiot tai ”etelän” järjestöt (vrt. PS 2019, 5:30, 13:00–16:00, 37:00, 40:00).

Petovahinkokorvauksiin liittyvät keskustelut sekä poronhoitajien että sidosryhmien piirissä ovat laajasti tarkastellen jatkaneet sitä kehitystä, jossa vuorovaikutteisiksi kanssaeläjiksi ymmärretyistä poroista tulee hieman painokkaammin modernia omaisuutta, rahaksi muutettavaa pääomaa. Samalla keinot ja niihin liittyvät arvot (poronhoidon / poroelämän kokonaisuus) irtaantuvat hieman lisää päämääristä (taloudellinen tulos). Korvausjärjestelmää voidaan toisin sanoen pitää institutionaalisenä häiriötekijänä, joka edelleen muovaa poronhoidosta hieman työnomaisempaa ja ohjaa muutoksia arvonmuodostuksissa (Bargheer 2018, 25). Poronhoito näyttäytyy Bargheerin termiä mukaillen ”ruoka-tehtaana”, jonka tuotteiden loppukäyttäjät ovat sekä ihmiset, ahmat että raadonsyöjät (Bargheer 2018, 37).

Koko kuva poronhoidosta tämä ei selvästikään ole: yhtä aikaa hyvin monet poronhoitajat pitävät kiinni elämäntavan vanhoista normatiivisista perustoista ja pyrkivät myös etsimään niille yhteiskunnallista tilaa (Maggä 2024). Heidän näkökulmastaan taloudellisen logiikan vahva korostuminen tai kehkeytyminen poronhoidon keskeisimmäksi luontumukseksi ei ole toivottavaa. Asetelmaa voi katsoa modernisaation moraalisenä dynamiikkana, jossa hieman eri suuntiin vetävät arvonmuodostuksen tavat kamppailevat (vrt. Abend 2011; Thévenot 2014; Bargheer 2018).

Talouteen liittyvät keskustelut osoittavat toisaalta, että kolmannen vaiheen ahmapolitiikka on alkanut vakiinnuttaa hieman uudenlaista keinojen ja päämäärien ketjua, jossa arvostukset alkavat uudelleen sekoittua toisiinsa, muovautua hieman aiemmasta poikkeavaksi peliksi. Selkeä esimerkki tästä on nimenomaan petokorvausjärjestelmä. Järjestelmä on päämääriä eli ahman suojelua ja poronhoidon taloudellista tulosta palveleva keino, mutta myös siihen itseensä kietoutuu moraalisia merkityksiä: poronhoitajien kärsimien vahinkojen

korvaamista pidetään *oikeudenmukaisena* periaatteena, jonka tavoittelemiseksi vahinkojen tarkastaminen täytyy tehdä *luotettavasti ja läpinäkyvästi*.

Moraalin moniulotteisuudesta kertoo, että vaikka vahinkojen korvaamiseen liittyy laajalti hyväksytty ajatus oikeudenmukaisuudesta, ei tämä ole toistaiseksi toiminut aivan kiistatontana moraalisen oikeuttamisen repertuaarina. Koska korvausjärjestelmässä nähdään väärinkäytösten mahdollisuuksia eikä sitä esimerkiksi verotuskäytäntöjen osalta pidetä täysin oikeudenmukaisena, on toimintamalliin liittyvä moraalisuus säilynyt myös ristiriitojen lähteenä.

Lopuksi: jatkuvuutta ja vastuita

Stefan Bargheer korostaa, että lintujen suojelun kehittyminen sekä Iso-Britanniassa että Saksassa tapahtui jatkumona, jossa institutionaaliset käytännöt ja moraaliset arvostukset muuntuivat asteittain: esimerkiksi kuolleiden lintujen ruumiiden kerääminen Iso-Britanniassa muuttui vaiheittain havaintojen ja kuvien keräämiseksi (Bargheer 2018, 40, 45, 257).

Myös poronhoitoa on mielekästä tarkastella jatkumona, jossa käytännöt ja arvostukset sekä jatkuvat että muuntuvat vaiheittain. Tutkimukseni toistaa sen usein toistetun havainnon, että kulttuurinen ja moraalinen jatkuvuus on ollut saamelaisessa poronhoidossa voimakasta (Valkeapää 2011; 2016; Näkkäläjärvi 2013; Valkonen & Nykänen 2017; Magga 2024). Tämä näkyy selvänä esimerkiksi porojen hyvinvointiin liittyvässä huolossa. Saamelainenkaan poronhoito ei kuitenkaan ole immuuni jatkuvalle muutospaineelle, mikä ilmenee esimerkiksi rahatalouden logiikan merkityksen nousuna ja erilaisissa yhteyksissä esiin nousevana sosiaalisena ja poliittisena epäluottamuksena (vrt. myös Heikkinen & Sarkki 2015).

Kiinnitän lopuksi huomiota moraaliseen kehitykseen, joka ei liity niinkään poronhoitoon kuin julkisen hallinnon toimenpiteisiin. Kun Euroopan unioni ja valtio ovat tuottaneet petojen suojelulla poronhoidolle ongelmia, ovat ne pyrkinet ratkaisemaan näitä ongelmia taloudellisilla korvauksilla. Myös korvausjärjestelmää on pyritty kehittämään sekä reilummaksi että läpinäkyvämmäksi, mistä konkreettisia esimerkkejä ovat Lex Hallan poisto vuonna 2018 ja vaatimus vahinkojen tarkasta dokumentoinnista.

Suojelun ja petovahinkokorvausten yhdistelmän tuottamiin kulttuurisiin muutospaineisiin ei kuitenkaan ole reagoitu vastaavalla tavalla. Tämä voi johtua siitä, että etenkin moraalisten muutospaineiden tunnistaminen on vaikeaa ja toisinaan myös sosiaalisesti ja poliittisesti haastavaa. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin, että sopeutuminen jää paikallisten yksilöiden ja yhteisöjen vastuulle sekä näiden kulttuurisen ja moraalisen resilienssin varaan. Alkuperäiskansakulttuurin vahva normatiivinen perinne suojaa kulttuuria äkkinaisisiltä muutoksilta. Tilanne voi kuitenkin muodostua raskaaksi yksilöille, jotka joutuvat kamppailemaan kasvaneiden petokantojen, taloudellisten haasteiden, kulttuuristen normien sekä ilmastonmuutoksen myötä vaikeutuvien olosuhteiden ristipaineissa.

Kiitokset

Kiitokset Juha Hiedanpäälle erityisesti John Deweyta, Harri Norbergille lainsäädännön historiaa ja maastotarkastusten käytäntöjä koskevista kommentista ja kahdelle Alue ja Ympäristön vertaisarvioijalle tarkkanäköisistä ja hyödyllisistä huomioista.

Lähteet

- Abend, G. (2011) Thick Concepts and the Moral Brain. *European Journal of Sociology* 52 (1) 143–72. <https://doi.org/10.1017/S0003975611000051>
- Anderson, E. (2023) Dewey's Moral Philosophy, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/dewey-moral/> (Luettu 29.10.2024)

- Bargheer, S. (2018) *Moral Entanglements: Conserving Birds in Britain and Germany*. University of Chicago Press, Chicago.
- Borgström, S. (2011) Iso paha susi vai hyödyllinen hukka? Ekologis-juridinen näkökulma suden suojelun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* No 20. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/10408>.
- Chapron, G. et al. (2014) Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes. *Science* 346 1517–1519. <https://doi.org/10.1126/science.1257553>
- Dewey, J. (1922) *Human Nature and Conduct: An Introduction to Social Psychology*. Henry Holt and Co, New York.
- Dewey, J. (1929) *The Quest for Certainty: A Study of the Relation of Knowledge and Action*. New York, Balch.
- Dewey, J. (1932) Ethics. Teoksessa Dewey, J. & Tufts, J. (toim.) *Later Works*, vol. 7. Southern Illinois University Press, Carbondale.
- Fourcade, M. (2009) Cents and Sensibility: Economic Valuation and the Nature of 'Nature.' *American Journal of Sociology* 116 (6) 1721–77. <https://doi.org/10.1086/659640>
- Frandy, T. (2011) Skiing Down the Demon Wolf: Redefinition of the Predator in Johan Turi's Sápmi. *Scandinavian Studies* 83 (4) 545–572. <https://www.jstor.org/stable/23343099>
- Frandy, T. (2015) Suden kaikki nimet: Sudet ja dekolonisaatio Saamenmaassa. Teoksessa Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) *Suden kanssa*. LUP, Rovaniemi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>
- Heikkinen, H. I. & Sarkki, S. (2015) Ympäristönmuutos, poronhoidon sopeutumiskapasiteetti ja suurpedot. Teoksessa Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) *Suden kanssa* 97–119. LUP, Rovaniemi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>
- Hiedanpää, J. & Pellikka, J. (2015) Mikropolitikka ja susiasioiden hallinta Lounais-Suomessa. Teoksessa Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) *Suden kanssa* 197–218. LUP, Rovaniemi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>
- Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) (2015) *Suden kanssa*. LUP, Rovaniemi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>
- Jones, K. (2002) 'A fierce green fire': Passionate pleas and wolf ecology. *Ethics, Place and Environment* 5 (1) 35–43.
- Joona, J. (2021) Poronhoitolaki-oikeuskäytännössä. Tutkimusporonhoitolainsoveltamisesta hallintotuomioistuinten oikeuskäytännössä. *Juridica Lapponica* 49. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64603/JOONA_PORONHOITOLAKI_OIKEUSKAYTANNOSSA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kivinen, O. & Piironen, T. (2007) Yhteiskuntametafysiikasta sosiaalisen elämän tutkimukseen: luonnos evolutionaaris-pragmatistiseksi toimijan näkökulmaksi. *Sosiologia* 44 (2) 95–108.
- Kumpula, J., Pekkari, A.-J., Tahvonen, O. I., Siitari, J. & Törmänen, H. (2017) Petoeläinten vaikutukset porotalouden tuottavuuteen, tuloihin ja taloudelliseen kestävyyteen: Makera-hankkeen loppuraportti. Luke, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-368-0>
- Kumpula, J., Siitari, J., Siitari, S., Kurkilahti M., Heikkinen J. & Oinonen K. (2019) Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa. Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten sy. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 29/2019. Luke, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-753-4>
- Kumpula, J., Rämö, S., Siitari, J., Holkeri, L., Pekkari, A.-J. & Tauriainen, J. (2022) Talven 2021–2022 lumi- ja kaivuolosuhteet ja niiden vaikutukset poronhoitoon. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 71/2022. Luke, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-496-8>
- Lehtola, V-P. (2019) ”Lappalainen on kaukaa ovela ja laskelmallinen”. Saamelaisen arkipäivän vastarinta E.N. Mannisen teoksissa. Teoksessa Autti, O. & Lehtola, V-P. (toim.) Hiljainen vastarinta. Tampere University Press, Tampere. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-000-7>
- Magg, A-M. (2024) *Südan lait — Saamelaisen poronhoidon oikeusperiaatteet ja -teoria*. Vastapaino, Tampere.
- Miettinen, A-L., Ollila, A., Aikio, L., Ruuska, R.M., Tauriainen, J., Sanaksenaho, V., Kämäräinen, S. & Kainulainen, P. (2025) Poromäärien hallintaa ja vähentämistä koskeva lainsäädäntö. Poronhoitolain eräiden säännösten muuttamista valmistelemaan asetetun työryhmän ehdotukset. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Norberg, H. (2006) Compensation regimes for the predator-caused losses in reindeer husbandry – a conflict of interests without sustainable solution? Julkaisematon essee. The 4th Annual Arctic Graduate School Seminar.
- Nykänen, T. (2016) Poro syntipukkina. *AntroBlogi* 14.11.2016. <https://antroblogi.fi/2016/11/poro-syntipukkina/>. (Luettu 25.3.2025)
- Nykänen, T. & Valkeapää, L. (2016) Etniset poronhoitajat. Enontekiön porosaamelaisen ryhmämuotoisuus. Teoksessa Nykänen, T. & Valkeapää, L. (toim.) *Kilpisjärven poliittinen luonto. Matkoja Käsiarven kulttuurimaisemassa* 160–198. SKS, Helsinki.
- Nykänen, T. (2023) From Everyday Work to Sensations of Freedom: Snowmobile Users' Relationships to Snow, Ice and Weather. Teoksessa Tennberg, M. & Strauss-Mazzullo, H. (toim.) *Living and Working With Snow, Ice and Seasons in the Modern Arctic: Everyday Perspectives* 145–165. Palgrave Macmillan, Cham.
- Näkkäläjärv, K. (2013) *Jauristunturin poropaimentolaisuus: kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995*. Väitöskirja, humanistinen tiedekunta, kulttuuriantropologia. Oulun yliopisto, Oulu.

- Näkkäläjärvi, K., Gregow, H., Ahonen, S.-J., Hautala, J., Jaakkola, J.J.-K., Juntunen, S. & Laurila, T.K. (2025) Ilmastomuutoksen nykyiset ja ennakoidut vaikutukset saamelaiskulttuurille. *Ramadat: Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 1/2025*. Saamelainen ilmastoneuvosto, Oulu. <http://hdl.handle.net/10138/594376>
- Pekkarinen, A.-J., Kumpula, J. & Tahvonen, O. (2020a) Bioekonominen analyysi poronhoidon ja talvilaidunten tilan taloudellisesta kestävydestä Suomessa. Teoksessa J Kumpula & S Siitari (toim.) *Kestävä biotalous porolaitumilla -hankkeen osaraportit, johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset 6–27. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2020*. Luke, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-959-0>
- Pekkarinen, A.-J., Kumpula, J. & Tahvonen, O. (2020b) Predation costs and compensations in reindeer husbandry. *Wildlife Biology* 2020(3) 1–14. <https://doi.org/10.2981/wlb.00684>
- Pellikka, J. & Ala-Kurikka, I. (2024) Kansalaiset ja susi. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 96/2024*. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Pohja-Mykrä, M. (2014) Vahinkoeläinsodasta psykologiseen omistajuuteen: petokonfliktien historiallinen tausta ja nykypäivän hallinta. *Julkaisuja 33*. Helsingin yliopisto, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/6bd93212-e8be-48f5-94a6-64e83077a85>
- Pohjola, A. & Valkonen, J. (toim.) (2012) *Poronhoitajien hyvinvoinnin uhat ja avun tarpeet*. Lapland University Press, Rovaniemi.
- Sara, M.N. (2003) Boazosámi árvvut. Teoksessa Eriksen, E.H. (toim.) *Árvvut*. Davvi Girji, Kaarasjoki.
- Sara, M.N. (2009). Siida and traditional Sámi reindeer herding knowledge. *The Northern Review* 30 153–178. <https://thenorthernreview.ca/index.php/nr/article/view/9>
- Sippola, A.-L., Norberg, H., Renko, M., Suopajarvi, K. & Sutinen, T. (2005) Petovahinkojen sosioekonominen merkitys porotaloudelle Suomessa – loppuraportti. *Arktisen keskuksen tiedotteita 44*. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Skonhoft, A., Johannesen, A.B. & Olaussen, J.O. (2017) On the tragedy of the commons: when predation and livestock loss may improve the economic lot of herders. *Ambio* 46 644–654. <https://doi.org/10.1007/s13280-017-0910-1>
- SKTEO (2024) Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet Suomessa. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202405294076>
- Thévenot, L. (2014) Voicing concern and difference: From public spaces to commonplaces. *European Journal of Cultural and Political Sociology* 1(1) 7–34. <https://doi.org/10.1080/23254823.2014.905749>
- Turi, J. (1988) *Sámi Dearvttat, Duoddaris*. SámiGirjiit, Jokkmokk.
- Turi, J. (2010) *Muitalus sámiid birra*. ČáliidLágádus, Kárášjohka.
- Tuomivaara, S. (2016) Eläimet - Luonnon ja yhteiskunnan rajoilla. Teoksessa Valkonen, J. & Litmanen, T. (toim.) *Ympäristö sosiologia* 115–142. SoPhi, Jyväskylä.
- Valkeapää, L. (2011) *Luonnonssa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. Maahenki, Helsinki.
- Valkeapää, L. (2016) Poroelämää Käsivarren maisemassa. Teoksessa Nykänen, T. & Valkeapää, L. (toim.) *Kilpisjärven poliittinen luonto. Matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa* 81–97. SKS, Helsinki.
- Valkonen, J. (2015) Poronhoitoa suurpetoeläinten kanssa: tietokäytännöt sekä yleisen ja erityisen edun problematiikka. Teoksessa Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) *Suden kanssa* 66–96. Lapland University Press, Rovaniemi. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>
- Valkonen, J. & Nykänen, T. (2017) Moottorikelkka poronhoitokulttuurin muutoksena. *Tiede ja edisty* 42(2) 111–139. <https://doi.org/10.51809/te.105252>
- Valtonen, T. (2019) Miten Saanasta tuli pyhä? Erilaisten rinnakkaisten Saana-diskurssien tarkastelua. *Terra* 131(4) 209–222. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202001233104>
- Vinkka, B., Valkonen, J., Jokinen, M., Hiedanpää, J. & Kojola, I. (2024) Monilajinen poronlaidun ja suurpetojen ravintohoukuttelu. *Alue ja Ympäristö* 53(1) 92–111. <https://doi.org/10.30663/ay.141372>

Aineistolähteet

- HE (90/2008) Hallituksen esitys Eduskunnalle riistavahinkolaiksi ja laiksi metsästyslain 87 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2008/20080090> (Luettu 5.9.2024)
- HE (263/2018) Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi riistavahinkolain muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180263#idm46434451447904> (Luettu 5.9.2024)
- Helsingin Sanomat (HS) (25.5.2024) Pedot syövät Leo Juntusen porot. Marjo Valtavaara. <https://www.hs.fi/alueet/art-2000010428937.html> (Luettu 5.9.2024)
- HS (11.11.2024) Leo Juntunen tienaa sata tonnia vuodessa, mutta ei juuri maksa veroja. Marjo Valtavaara. <https://www.hs.fi/alueet/art-2000010819889.html> (Luettu 26.3.2025)
- Kenttäpäiväkirjat 2016–2024. Tekijän hallussa.
- Kuun metsän Kaisa* (2016) Dokumentti, ohjaaja Mari Gauriloff. <https://areena.yle.fi/1-2731009>
- Lapin alueellisen riistanneuvoston suurpetosidosryhmien 12.5.2023 kuulemistilaisuuden tekstinnös. Tekijän hallussa.

- Lapin Kansa (LK) (22.1.2014) Ahmasirkus. Leena Valkeapää, kolumni.
- LK (19.3.2017) Kokeneet asiantuntijat roimivat petovahinkokorvauksia. Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/kokeneet-asiantuntijat-roimivat-petovahinkokorvauk/72779> (Luettu 5.9.2024)
- LK (6.4.2021) Tappoiko Ylä-Lapin jokainen ahma oikeasti 54 poroa vuodessa? Kolumni, Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/tappoiko-yla-lapin-jokainen-ahma-oikeasti-54-poroa/3488937> (Luettu 5.9.2024)
- LK (4.2.2023) Lemmenjoen Sherlokki. Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/suomen-suurintakansallisuustoa-valvonut-jari-kan/5288846> (Luettu 5.9.2024)
- LK (28.3.2023) Verotus kuumentaa tunteita suurten petokorvausten paliskunnassa. Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/verotus-kuumentaa-tunteita-suurten-petokorvausten-/5511305> (Luettu 29.10.2024)
- LK (15.4.2023) Vahinkotarkastajan työpäivä. Tapio Nykänen. <https://www.lapinkansa.fi/petovahinkojen-tarkastusmatkat-ovat-pitkia-ja-lyhy/5475730> (Luettu 5.9.2024)
- LK (28.4.2023) Poronhoitaja – vai pedonhoitaja? Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/pedonhoitaja-suomussalmelta-on-saanut-kuudessa-vuo/5506897> (Luettu 24.4.2025)
- LK (7.5.2023) Aika ja petopolitiikka ovat ajaneet porotalouden verotussysteemin ohi. Pääkirjoitus. <https://www.lapinkansa.fi/aika-ja-petopolitiikka-ovat-ajaneet-porotalouden-v/5513747> (Luettu 9.9.2024)
- LK (7.5.2024) Valtio maksoi petovahingoista ennätyssumman. Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/valtiomaksoi-petovahingoista-ennatyssumman-tasta/6889570> (Luettu 5.9.2024)
- LK (9.5.2024) Pitäisikö poronhoito lopettaa siellä, missä liha menee pedoille eikä ihmisille? Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/pitaisiko-poronhoito-lopettaa-siella-missa-liha-me/8109132> (Luettu 9.9.2024)
- LK (14.5.2024) Satoja raatoja, ei yhtään tarkastusta. Risto Pyykkö. <https://www.lapinkansa.fi/satoja-raatoja-ei-yhtaan-tarkastusta-ministerio-ty/8111256> (Luettu 9.9.2024)
- LK (4.6.2024) Paliskunnat haluavat kriisityöryhmän ratkaisemaan. Jyri Salonen. <https://www.lapinkansa.fi/paliskunnat-haluavat-kriisityoryhman-ratkaisemaan/8142478> (Luettu 6.9.2024)
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus eläinvahinkojen korvaamisessa käytettävistä käyvistä arvoista (834/2018) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180834> (Luettu 23.1.2024)
- Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) (2024a). Riistavahingot.fi <https://riistavahingot.fi/#/riistavahingot> (Luettu 3.9.2024)
- MMM (2024b) Tilannekatsaus ahman metsästyksestä ja poikkeuslupamenettelyistä. <https://www.parliament.fi/FI/vaski/JulkaistuMetatieto/Documents/EDK-2024-AK-26638.pdf> (Luettu 10.9.2024)
- Paliskuntain yhdistys: lausunto 5.11.2020. https://paliskunnat.fi/lausunnot2020/MMM_ahmakiintiioasetus_2020_2021_5-11-2020.pdf (Luettu 24.5.2023)
- Paliskuntain yhdistys: kannanotto 31.8.2021. https://paliskunnat.fi/lausunnot2021/MMM_ahmojen_poikkeuslupametsastys_31-8-2021.pdf (Luettu 24.5.2023)
- Paliskuntain yhdistys: Petovahinkokorvaukset. <https://paliskunnat.fi/py/porovahingot/petoelainvahingot/petovahinkokorvaukset/> (Luettu 23.1.2024)
- Paliskuntain yhdistys: Tilastoja. <https://paliskunnat.fi/py/materiaalit/tilastot/> (Luettu 29.10.2024)
- Poromiehen silmin* (2019) Dokumentti, ohjaaja Aslak Paltto. <https://areena.yle.fi/1-50203308>
- Poronhoitolaki (848/1990) https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1990/848#chp_3_sec_21_heading (Luettu 24.4.2025)
- Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportti 2023. <https://mmm.fi/-/porotalouden-tulevaisuustyoryhman-loppuraportissa-esityksia-poronhoidon-elinvoimaisuuden-tukemiseksi>. (Luettu 25.3.2025)
- Riistakeskus / Harri Norberg Henkilökohtainen tiedonanto 26.3.2025.
- Riistavahinkolaki (105/2009) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090105> (Luettu 23.1.2024)
- Ruokavirasto (2020) Ruokaviraston määräys suurpetojen aiheuttamien porovahinkojen korvaamisessa käytettävistä käyvistä arvoista 2020. <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/normi/440002/46490> (Luettu 23.1.2024)
- Ruokavirasto (2025) Tavoitteellinen maksuaikataulu. <https://www.ruokavirasto.fi/tuet/maatalous/maksuaikataulu/> (Luettu 24.4.2025)
- Suikkanen, P. (2019) Poromiehen silmin -dokumentin ohjaaja, poronhoitaja Aslak Paltto: ”Luonnossa on saamelaiten tulevaisuus” <https://yle.fi/aihe/a/20-292907> (Luettu 26.3.2025)
- Suuri Journalistipalkinto (2023) Palkitut 2022. <https://www.suurijournalistipalkinto.fi/palkitut2022/> (Luettu 29.10.2024)
- Valtioneuvoston asetus riistavahingoista (309/2013) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130309#Pi dm46434451345824>
- Verohallinto (2025) Poroverotus. https://www.vero.fi/henkilöasiakkaat/omaisuus/metsa/metsasta_saadut_muut_tulot/poroverotus/ (Luettu 28.3.2025)
- Viranhaltijan haastattelu. Tekijän hallussa.